

MEZİDÜNFİH MASDARLARI (I)

Arapçada sülâsî mücerred kelimelere çeşitli anlamlar ifade etmek maksadıyla belirli kurallara göre belirli sayıda harfler eklenerek yapılan masdarlara mezîdünfih masdarları denir. Mezîdünfih fiillerin masdarlar genelde asıl anlamın muhafaza edilmesiyle birlikte geçişlilik, çokluk, peyderpeylik, işteşlik, dönüşlülük, istek ve benzeri anlamları elde etmektedir. Bu kalıplar Osmanlı Türkçesinde sadece masdarlarının adı ile bilinmektedir. Mezîdünfih masdarları teorik olarak bütün sülâsî mücerred kalıplardan yapılabilsen de kullanımda olanları öğrenmekle iktifa etmeli ve yanlışlığa düşülmemelidir. Yine bu kalıpların bir kısmının çatısı birden fazla anlam taşıdığından tereddüt hasıl olduğunda sözlüklere başvurmak gerekir. Vezin ve mevzun: “فعل” harflerinin yalın veya farklı yerlerine zâid harfler eklenmiş olarak bulunduğu kelimeler vezin, bu kalıplara uyarlanan kelimeler ise mevzûn olarak adlandırılır. Bu üç harfin hizasında bulunan harfler asıl harfler, ötekiler ise zâid harflerdir. “فعل” üçlüsünün başına, ortasına veya sonuna kiyâsî olarak yani kurallara göre eklenen zâid harfler, mezîdünfih masdarlarının kalıplarını oluşturan değişmez alâmetlerdir. Birinci grupta if’âl, tef’îl ve mufâ’alet masdarları yer alır. Bunlar, sülâsî mücerred mâzî fiilin üçüncü tekil eril şahsında bulunan üç kök harfine bir harf eklenerek mâzî üçüncü tekil eril şahısta harflerinin sayısı dörde çıkarılan fiillerin masdarlarıdır.

1. İf’âl افعال Babı: Baştaki hemze ve ikinci kök harfinden sonraki “elif l” eklemidir. ÇATISI: Bu kalıba taşınan lâzım (geçişsiz) eylemler geçişli, geçişli eylemler ise bir derece daha geçişli olurlar. Bazen de Sülâsî mücerred masdarla aynı anlama gelir. • جمع cem ‘ toplamak masdarından اجماع icmâ ‘ görüş birliği yapmak gibi. • Fâu’l-fiili illetli olan masdarlarda vezin “i’âl ايعال” şeklini alır. • وضوح vuzûh açıklık masdarından ايضاح îzâh açıklama yapmak gibi. • Aynu’l-fiili illetli olan masdarlarda vezin “ifâle اقاله” şeklini alır. • حياطة hıyâta korumak masdarından إحاطة içermek gibi. • Lâmu’l-fiili illetli olan masdarlarda vezin “if’â افعا” şeklini alır. • جريان ceryân akmak masdarından اجرا icrâ yürütmek gibi.

2. Tef’îl تفعيل Babı: Baştaki “tâ ت” ve ikinci kök harfinden sonraki “yâ ي” eklemidir. ÇATISI: Çoğunlukla geçişlilik içindir. Özellikle Arapçada çokluk ifade eder. Geçişsiz sülâsî mücerred masdarları tef’îl kalıbına taşındıklarında geçişli olurlar. Aslında geçişli olan sülâsî mücerred masdarlarının geçişliliği bir kat daha artar. • وضوح vuzûh açıklık masdarından توضيح tavzîh açıklamak gibi. • Lâmu’l-fiili illetli olan kelimelerde bu masdar “tef’îye تفعيه” şekline girer. • ربو rubuvv artmak masdarından تربيye terbiye eğitmek gibi. • Lâmu’l-fiili “hemze ء” olan kelimelerde bu masdar “tef’île تفعله” şeklinde gelir. • خطأ hata ‘ yanlış yapmak masdarından تخطئه tahtie hatalamak gibi.

3. Mufâ’alet مفاعلة (ve fi’âl فعال) Babı:

a. Mufâ’alet مفاعلة Babı: فعل üçlüsünün başına ötreli “mîm م”, ikinci kök harfi ile üçüncü kök harfinin arasına “elif l” ve üstünlü üçüncü kök harfinden sonra “tâ (ة-ت)” eklenerek yapılır.

ÇATISI: Bu masdar kalıbı çoğunlukla müşâreket (işdeşlik) içindir. • بيع bey ‘ satmak masdarından مبيعه mübâya ‘a alışveriş yapmak gibi.

• Lâmu’l-fiili illetli olanlarda bu masdar “mufâ’ât مفاعات” şeklini alır.

• جزاء cezâ ‘ karşılık vermek masdarından مجازات mücâzât karşılık vermek gibi.

b. Fi’âl فعال Babı: Bu bâbın, ikinci bir masdar kalıbıdır. Birinci kök harfi esrelidir. İkinci kök harfi ile üçüncü kök harfinin arasında ekleme bir elif vardır. جدل cedel tartışmak masdarından جدال cidâl tartışmak gibi. Mezîdünfih masdarları çeşitli anlamlar ifade etmek maksadıyla sülâsî mücerred kelimelere belirli kurallara göre belirli sayıda harfler eklenerek yapılan masdarlardır.

Bu masdarlar genelde asıl anlamın muhafaza edilmesiyle birlikte geçişlilik, çokluk, peyderpeylik, işteşlik, dönüşlülük, istek ve benzeri anlamları ifade ederler. Bu üniteye işlediğimiz masdarlardan if’âl babı ve tef’îl babı geçişli, mufâ’alet babı çoğunlukla işteşlik içindir. Osmanlı Türkçesinde en çok kullanılan bu mezîdünfih masdarlarının vezinleri ile mevzunlarının açılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir. A1, A2 ve A3 sütunlarındaki harfler sülâsî mücerred masdarlarının asıl harflerini, Z sütunlarındaki harfler mezîdünfih masdarlarını elde etmek için eklenen harfleri göstermektedir.

Bu ünite de işleyeceğimiz infî‘âl انفعال, ifti‘âl افتعال, if‘ilâl افعال, tefe‘ül تفعّل ve tefâ‘ül تفاعل masdarları sülâsî mücerredin üç kök harfine iki harf eklenerek mâzî üçüncü tekil eril şahısta harflerinin sayısı beşe çıkarılan fiillerin masdarlarıdır. İstif‘âl استفعال vezni de sülâsî mücerred mâzî fiilin üçüncü tekil eril şahsında bulunan üç kök harfine üç harf eklenerek mâzî üçüncü tekil eril şahısta harflerinin sayısı altıya çıkarılan fiillerin masdarlarıdır. Bu ünite de bu 6 masdar işlenecektir. 4. Infî‘âl انفعال Babı: Baştaki “hemze ʾ” ve sâkin “nûn ن”, ikinci kök harfinden sonraki “elif ا” eklemidir. Bu vezin çoğunlukla dönüştürme içindir. حصر hasr kısıtlamak masdarından انحصار inhisâr kısıtlanmak gibi. □ Aynu’l-fiili (ikinci kök harfi) vâv olan ecvef kelimelerin “vâv و”ya dönüşür ve vezin “infîyâl انفیال” şeklini alır. قود kavd yedmek masdarından انقياد inkıyâd boyun eğmek gibi. □ Lâmu’l-fiili “yâ ي” olan nâkıs kelimelerin “yâ ي”sı “hemze ء”ye dönüşür ve bu hemze Osmanlı Türkçesinde düşer ve masdar “infî‘â انفعأ” vezninde olur. قضاء kazâ bitirmek masdarından انقضا inkızâ bitmek gibi. 5. İfti‘âl افتعال Babı: Baştaki “hemze ʾ”, birinci kök harfinden sonraki esreli “tâ ت” ve ikinci kök harfinden sonraki “elif ا” eklemidir. Bu vezin çoğunlukla dönüştürme, geçişlilik ve geçişsizlik ifade eder. ربط rabt bağlamak masdarından ارتباط irtibât bağlantılı olmak gibi. □ Birinci kök harfi, ط, ظ, ض, ص harflerinden biri olan masdarda ince sessiz olan “tâ ت” yerine kalın sessiz olan “tâ ط” gelir. ضرب darb vurmak masdarından اضطراب ıztırâb acı duymak olmak gibi. □ Birinci kök harfi kalın sessiz olan “tâ ط” olan masdarda ince sessiz olan “tâ ت”, kalın sessiz olan “tâ ط” harfine dönüştükten sonra yan yana gelen iki “tâ ط” idğam edilir. تارد tard kovmak masdarından اطراد ıttırâd birbirini izleme olmak gibi. □ Birinci kök harfi, ز, ذ, د harflerinden biri olan masdarda “tâ ت” yerine “dâl د” gelir. زحمت zahmet sıkıştırmak masdarından ازدحام izdihâm kalabalık olmak gibi. Birinci kök harfi “dâl د” olan masdarda ince sessiz olan “tâ ت” harfine dönüştükten sonra yan yana gelen iki “dâl د” idğam edilir. دعوى dava masdarından ادعاء iddî‘â davaya kalkışma gibi. □ Birinci kök harfi “zâl ذ” olan masdarda “tâ ت” “dâl د” harfine, “zâl ذ” “dâl د”a dönüşür ve yan yana gelen bu iki “dâl د” idğam edilir. زهر zahr saklamak masdarından اذخار iddihâr biriktirmek gibi. □ Birinci kök harfi olan و, ي, ث harfleri “tâ ت” ya dönüşür. Yan yana gelen iki “tâ ت” şeddelenerek tek harf şeklinde yazılır. وحدت vahdet birlik masdarından اتحاد ittihâd birleşmek gibi. □ İkinci kök harfi vâv olan ecvef kelimelerde bu “vâv و” “yâ ي”ya dönüşür. شوق şavk istekli olmak masdarından اشتیاق iştiyâk özlemek gibi. □ Lâmu’l-fiili illetli olan nâkıs kelimelerde illetli harf “hemze ء”ye dönüşür ve bu hemze Osmanlı Türkçesinde düşer. كفاية kifâyet yeterli olmak masdarından اكتفا iktifâ yetinmek gibi. □ Birinci ve üçüncü kök harfleri illetli (leffif mefrûk) masdarlarda “vâv و” “tâ ت”ya dönüşür. Yan yana gelen iki “tâ ت” şeddelendir. Üçüncü kök harfi “hemze ء”ye dönüşür ve bu hemze Osmanlı Türkçesinde düşer. وقياه vikâye korumak masdarından اتقا ittikâ sakınmak gibi. 6. İf‘ilâl افعال Babı: Baştaki hemze, üçüncü kök harfinden sonraki “elif ا” ve üçüncü kök harfinin aynısı olan sondaki harf eklemidir. Bu kalıptaki masdarlar geçişsizdir ve daha ziyâde renkler ve fiziksel engeller için kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesinde çok az kullanılırlar. حمرة humret kırmızılık masdarından احمرار ihmîrâr kızarmak gibi. 7. Tefe‘ül تفعّل Babı: Baştaki “tâ ت” ve ikinci kök harfinin aynısı olan harf eklemidir. Bu kalıptaki masdarlar dönüştürme, tekellüf yani eylemin daha çok emek ve çaba ile aşama aşama yapılması, peyderpeylik, geçişlilik ve geçişsizlik ifade eder. أسف esef üzülmek masdarından تأسف teessüf üzülmek gibi. □ Lâmu’l-fiili illetli olan masdarlarda vezin tefâ‘ül تفاعّل şekline girer. سلوان sulvân unutmak masdarından تسلى teslî avunmak gibi. 8. Tefâ‘ül تفاعل Babı: Baştaki “tâ ت” ve birinci kök harfinden sonra gelen “elif ا” eklemidir. Bu kalıptaki masdarlar müşâreket (işdeşlik), geçişlilik, geçişsizlik ve yapmacıklık ifade eder. كمال kemâl olgunluk masdarından تكامل tekâmül olgunlaşmak gibi. □ Muzâaf masdarlar idğamdan sonra تفاع tefâ‘ şekline girer. Osmanlı Türkçesinde تفاع tefâ‘ şeklinde okunur. مس dokunmak masdarından تماس temâs birbirine değmek gibi. □ Lâmu’l-fiili illetli olan nâkıs ve leffif masdarlarda kalıp i’lâlden sonra tefâ‘ül تفاعّل şekline girer. عطاء atâ vermek masdarından تعاطى te‘âtî alışverişte bulunmak gibi. 9. İstif‘âl استفعال Babı: Baştaki esreli “hemze ʾ”, sâkin “sîn س”, esreli “tâ ت” ve ikinci kök harfinden sonraki “elif ا” eklemidir. Bu kalıptaki masdarlar geçişlilik, geçişsizlik ve istek ifade eder. حصول husûl meydana gelmek masdarından استحصال istihsâl üretmek gibi. □ Fâu’l-fiili “vâv و” ve “hemze ʾ” olan misâl ve mehmûz masdarlarda bu vezin i’lâlden sonra istifâل استيفال şekline girer. أنف enef reddetmek masdarından استيناف istînâf yeniden başlamak gibi. □ Ecvef masdarlarda bu vezin istifâle استيفاله şekline girer. دوام devâm sürmek masdarından استدامة istidâme devamını istemek gibi. □ Lâmu’l-fiili illetli olan nâkıs masdarlarda bu vezin elifden sonraki hemze düşürülerek istif‘â استفعا şekline girer. افق afq affetmek masdarından استعفا isti‘fâ affını istemek gibi. Osmanlı Türkçesinde en çok kullanılan

mezîdünfih masdarlarından bu ünite de işlenen infî'âl, ifti'âl, if'îlâl, tefe'ül, tefâ'ül ve istif'âl vezinleri ile mevzunları (bu vezinlere uygun) olan masdarlar ve açılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir. A1, A2 ve A3 sütunlarındaki harfler sülâsî mücerred masdarlarının asıl harflerini gösterir. Z sütunlarındaki harfler mezîdünfih masdarlarını elde etmek için eklenen harfleri göstermektedir.

MEZİDÜNFIH FİİLLERDE İSM-İ FAİLLER Arapçada kelime “isim, fiil, harf” olmak üzere üç kısma ayrılır. Arapçada ”isim” yapısı bakımından iki kısma ayrılır. Bunlardan ilki “camid isim” olarak adlandırılır. Câmîd isim, herhangi bir isim veya fiil kökünden türememiş, doğrudan bir varlığa verilen addır. İkinci tür ise “müştak” yani “türemiş isim” olarak adlandırılır. İsim veya genellikle fiilden türemiş isimlerden oluşur. Çoğunlukla fiilden, bir kısmı da isimden türetilen mezdünfihi isim türleri “matar, ism-i fail ve ism-i meful” türlerinden oluşur. Esas yapısı itibariyle Arapçada fiiller üç harften oluşmaktadır. Üç harften oluşan kök fiile Arapçada **الْفِعْلُ الْمَجْرَدُ** / Mücerret Fiil denir. Mücerret fiil üzerine harf ekleyerek elde edilen fiil şekline **الْفِعْلُ الْمَزِيدُ** / Mezdî Fiil denir. Mezdî fiiller, üç harften oluşan sülâsi mücerred fiillerin ya başına, ya da ortasına harf eklemek suretiyle yapılır. Üç kök harften oluşan sülâsi bir fiile bir harf eklenerek elde edilen fiil grubuna dört harfli anlamında “rubai fiil” denir. Mezdî fiiller genellikle matar kalıpları ile adlandırılır. Her bir matar kalıbına “bâb” denir. Rubai fiillerden **مُفَاعَلَةٌ**, **تَفَعُّلٌ**, **إِفْتِعَالٌ** olmak üzere üç bab elde edilir. Sülâsi fiile iki harf eklenerek elde edilen fiil grubuna beş harfli anlamında “humâsi fiil” denir. Bu fiil grubundan **إِنْفِعَالٌ**, **تَفَاعُلٌ**, **تَفَعُّلٌ** babları elde edilir. Sülâsi bir fiile üç harf eklenerek elde edilen fiil grubuna altı harfli anlamında “südâsi fiil” denir. **اِسْتِفْعَالٌ** babı bu gruptandır. Arapçada yapısı itibariyle isim ve fiillerin kendine özgü kalıpları vardır. Bu kalıplar bir fiili veya ismi tanımlamada önemli araç olur. Fiilden türetilen isimleri Sülâsi (üç harfli) ve mezdî (üçten fazla) olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür. Sülâsi fiilden masdar, ism-i fail, ism-i meful, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdil, mübalağalı ism-i fail, ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i mensub, ism-i alet, ism-i tasğir şeklinde sıralanabilir. Fakat isim türetmede asıl dikkat çeken husus, mezdî fiillerden türeyen isimler matar, ism-i fail ve ism-i meful olmak üzere üç türde kalmasıdır. Mezdî fiillerde ism-i failler çekimli olup dört, beş, altı harfli mezdî bablarda fiil-i müzari (şimdiki, geniş zaman) etken kalıbı ile anlamca bağlantılıdır. Mezdî fiillerin kaç harfli olduğunu tespit edebilmek için doğrudan fiilin mazi kalıbına bakmak gerekir. Çünkü mezdî harfler mazi kalıbı esas alınarak ilave edilir. Mezdî fiillerin kaç harfli olduğunu tespit edebilmek için doğrudan fiilin mazi kalıbına bakmak gerekir. Çünkü mezdî harfler, mazi kalıbı esas alınarak ilave edilir. Rubâi Mezdünfihte İsm-i Fâil Daha önce de söylediğimiz gibi rubai mezdî fiil grubu içinde **تَفَعُّلٌ**, **إِفْعَالٌ** ve **مُفَاعَلَةٌ** olmak üzere üç bab bulunmaktadır. Bunlardan **إِفْعَالٌ** ve **تَفَعُّلٌ** babı kelimeye “ettirgen” ve “oldurgan” anlamı kazandırır. **مُفَاعَلَةٌ** babı ise müşareket yani “ortaklık” anlamı içerir. Mezdî bir fiilden ism-i fail yapabilmek için o fiilin müzari kalıbının başına ötreli bir “mim” yani “م” getirilir ve sonu tenvin yapılır. Böylece ism-i fail elde edilmiş olur. Bu kural hemen hemen tüm mezdî fiiller için geçerlidir. **إِفْعَالٌ** bâbında ism-i fâil Sülâsi bir fiili **إِفْعَالٌ** babına aktarmak için fiilin başına üstün harekeli bir hemze elif “ا” getirilir. Buna göre mazi kalıbı **أَفْعَلٌ** olur. Müzari kalıbı **يُفْعَلُ** şeklinde gelir. Aynı zamanda babın adı olan **إِفْعَالٌ** matar kalıbıdır. İsm-i fail kalıbı **مُفْعَلٌ** olarak gelir. **تَفَعُّلٌ** bâbında ism-i fâil Sülâsi bir fiili **تَفَعُّلٌ** babına aktarmak için fiilin orta harfine şedde “” getirilir. Buna göre mazi kalıbı **فَعَّلَ** olur. Müzari kalıbı **يُفَعِّلُ** şeklinde gelir. Aynı zamanda babın adı olan **تَفَعُّلٌ** matar kalıbıdır. İsm-i fail kalıbı **مُفَعِّلٌ** olarak gelir. **مُفَاعَلَةٌ** bâbında ism-i fâil Sülâsi bir fiili **مُفَاعَلَةٌ** babına aktarmak için fiilin ilk harfinden sonra bir elif “ا” getirilir. Buna göre mazi kalıbı **فَاعَلَ** olur. Müzari kalıbı **يُفَاعِلُ** şeklinde gelir. Aynı zamanda babın adı olan **مُفَاعَلَةٌ** matar kalıbıdır. İsm-i fail kalıbı **مُفَاعِلٌ** olarak gelir. Humâsi Mezdünfihte İsm-i Fâil Üç harften oluşan sülâsi bir fiil köküne iki harf eklenerek yapılan beş harfli mezdî fiillerin olduğu bu grupta en çok kullanılan **تَفَاعُلٌ**, **تَفَعُّلٌ** ve **إِفْتِعَالٌ** bablarıdır. **إِفْتِعَالٌ** bâbında ism-i fâil Humâsi (beş harfli) mezdünfihi grubundan olan bu babda, “فَعَّلَ” kalıbıyla sembolize edilen sülâsi (üç harfli) mazi bir fiilin hemen başına esreli bir hemze elif “ا” getirilir. Birinci ile ikinci harf arasına “ت” harfi eklenir. Sonunda **إِفْتِعَالٌ** babında **إِفْتَعَّلَ** kalıbında mazi fiil oluşmuş olur. Bu kalıpta gelecek bir mazi fiilin müzari kalıbından yola çıkarak ism-i failini bulmuş oluruz. Bu baba aktarılan bir fiil dönüşlük ifade eder ve anlamca sülâsi kökü ile içteşlik bildirir. **تَفَعُّلٌ** bâbında ism-i fâil Humâsi mezdünfihi grubundan olan bu babda, “فَعَّلَ” kalıbıyla sembolize edilen sülâsi mazi bir fiilin başına “ت” getirilir. Orta harfe “şedde” eklenir ve “تَفَعَّلَ” kalıbında beş harfli mazi fiil kalıbı elde edilmiş olur. Bu baba aktarılan bir fiil **إِفْتِعَالٌ** babında olduğu gibi dönüşlük ifade eder ve anlamca sülâsi kökü ile içteşlik bildirir. **تَفَاعُلٌ** bâbında ism-i fâil Humâsi mezdünfihi grubundan olan bu babda, “فَعَّلَ” kalıbıyla sembolize edilen sülâsi mazi bir fiilin başına “ت” getirilir. İlk harf ile ikinci harf arasına “elif” harfi eklenir ve “تَفَاعَلَ” kalıbında beş harfli mazi fiil elde edilmiş olur. Bu baba aktarılan bir fiil iki grup arasında müşareket “ortaklık” anlamı ifade eder. **إِنْفِعَالٌ** bâbında ism-i fâil Humâsi mezdünfihi grubundan olan bu babda, “فَعَّلَ” kalıbıyla sembolize edilen

sülası mazi bir fiilin başına esreli hemze elif ve cezimli nun "إن" getirilir. İlk ve "إِنْفَعَلَ" kalıbında beş harfli mazi fiil elde edilmiş olur. Bu baba aktarılan bir fiil doğrudan "edilgenlik" anlamı ifade eder. Dolayısıyla bu babın ism-i mefulü yoktur. İsm-i fail doğrudan ism-i meful yerine geçer. Südâsî Mezidünfihte İsm-i Fâil Üç harfli sülası kök fiillere üç harf daha ilave edilerek elde edilen altı harfli mezit fiil grubudur. Birkaç farklı babdan gelmekle birlikte diğer kalıplar çok sık kullanılmadığı için bu bölümde en çok kullanılan اِسْتَفْعَالَ babı üzerinde bu grubu inceleyeceğiz. اِسْتَفْعَالَ bâbında ism-i fâil Südâsî mezidünfih grubunun en çok kullanılanı olan bu bab, " فَعَلَ " kalıbıyla sembolize edilen sülası mazi bir fiilin başına üç harf birden "اِسْتَفْعَلَ" eklenerek yapılır. Buna göre sūdâsî mezit bir fiilin mazisi اِسْتَفْعَلَ , müzarisi اِسْتَفْعَلُ , ism-i faili ise اِسْتَفْعُولُ kalıbında gelir. Anlam bakımından genellikle "istek" ifade eder.

MEZİDÜNFIH FİİLLERDE İSM-İ MEFULLER Arapçada kelime “isim, fiil, harf” olmak üzere üç kısıma ayrılır. Arapçada “isim” yapısı bakımından iki kısıma ayrılır. Bunlardan ilki “camid isim” olarak adlandırılır. Câmîd isim, herhangi bir isim veya fiil kökünden türememiş, doğrudan bir varlığa verilen addır. İkinci tür ise “müştak” yani “türemiş isim” olarak adlandırılır. İsim veya genellikle fiilden türemiş isimlerden oluşur. Çoğunlukla fiilden, bir kısmı da isimden türetilen mezîdünfih isim türleri “mastar, ism-i fail ve ism-i meful” türlerinden oluşur. Esas yapısı itibariyle Arapçada fiiller üç harften oluşmaktadır. Üç harften oluşan kök fiile Arapçada **الْفِعْلُ الْمَجْرَدُ** / Mücerret Fiil denir. Mücerret fiil üzerine harf ekleyerek elde edilen fiil şekline **الْفِعْلُ الْمَزِيدُ** / Mezîd Fiil denir. Mezîd fiiller, üç harften oluşan sülâsi mücerred fiillerin ya başına, ya da ortasına harf eklemek suretiyle yapılır. Üç kök harften oluşan sülâsi bir fiile bir harf eklenerek elde edilen fiil grubuna dört harfli anlamında “rubai fiil” denir. Mezit fiiller genellikle mastar kalıpları ile adlandırılır. Her bir mastar kalıbına “bab” denir. Rubai fiillerden **مُفَاعَلَةٌ**, **تَفَعُّلٌ**, **إِفْعَالٌ** olmak üzere üç bab elde edilir. Sülâsi fiile iki harf eklenerek elde edilen fiil grubuna beş harfli anlamında “humasi fiil” denir. Bu fiil grubundan **إِنْفِعَالٌ**, **تَفَاعُلٌ**, **تَفَعُّلٌ** babları elde edilir. Sülâsi bir fiile üç harf eklenerek elde edilen fiil grubuna altıharfli anlamında “südasi fiil” denir. **إِسْتِفْعَالٌ** babı bu gruptandır. Arapçada yapısı itibariyle isim ve fiillerin kendine özgü kalıpları vardır. Bu kalıplar bir fiili veya ismi tanımlamada önemli araç olur. Fiilden türetilen isimleri Sülâsi (üç harfli) ve mezit (üçten fazla) olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür. Mezit fiillerden türeyen isimler mastar, ism-i fail ve ism-i meful olmak üzere üç kısıma ayrılır. Arapçada “müzari/etken” fiil kipi ile “müzari /edilgen” kipi arasında, “yapar, yapıyor” ile “yapan” ve “yapılır, yapılıyor” ile “yapılan” ifadelerini göz önünde bulundurduğumuzda bir anlam bağlantısı olduğunu görürüz. Bu noktadan hareketle mezit bir fiilden ism-i meful yapabilmek için o fiilin müzari meçhul (edilgen) kalıbının başına ötreli bir “mim” yani “م” getirilir ve sonu tenvin yapılır. Böylece ism-i meful elde edilmiş olur. Bu kural hemen hemen tüm mezit fiiller için geçerlidir. Rubâ‘î Mezdünfihte İsm-i Mef‘ûl Daha önce de söylediğimiz gibi rubai mezit fiil grubu içinde **تَفَعُّلٌ**, **إِفْعَالٌ** ve **مُفَاعَلَةٌ** olmak üzere üç bab bulunmaktadır. Bunlardan **إِفْعَالٌ** ve **تَفَعُّلٌ** babı kelimeye “ettirgen” ve “oldurgan” anlamı kazandırır. **مُفَاعَلَةٌ** babı ise müşareket yani “ortaklık” anlamı içerir. Mezit bir fiilden ism-i meful yapabilmesi için o fiilin müzari meçhul kalıbının başına ötreli bir “mim” yani “م” getirilir ve sonu tenvin yapılır. Böylece ism-i meful elde edilmiş olur. Bu kural mezit fiillerin hemen hepsi için geçerlidir. **إِفْعَالٌ** bâbında ism-i mef‘ûl Sülâsi bir fiili **إِفْعَالٌ** babına aktarmak için fiilin başına üstün harekeli bir hemze elif “ا” getirilir. Buna göre mazi kalıbı **أَفْعَلٌ** olur. Müzari kalıbı **يُفْعَلُ** şeklinde gelir. Aynı zamanda babın adı olan **إِفْعَالٌ** mastar kalıbıdır. Müzari meçhul kalıbı **يُفْعَلُ** olup İsm-i meful kalıbı **مُفْعَلٌ** olarak gelir. **تَفَعُّلٌ** bâbında ism-i mef‘ûl Sülâsi bir fiili **تَفَعُّلٌ** babına aktarmak için fiilin orta harfine şedde “ّ” getirilir. Buna göre mazi kalıbı **فَعَّلَ** olur. Müzari kalıbı **يُفَعِّلُ**, müzari meçhul ise **يُفَعَّلُ** şeklinde gelir. Aynı zamanda babın adı olan **تَفَعُّلٌ** mastar kalıbıdır. İsm-i meful kalıbı **مُفَعَّلٌ** olarak gelir. **مُفَاعَلَةٌ** bâbında ism-i mef‘ûl Sülâsi bir fiili **مُفَاعَلَةٌ** babına aktarmak için fiilin ilk harfinden sonra bir elif “ا” getirilir. Buna göre mazi kalıbı **فَاعَلَ** olur. Müzari kalıbı **يُفَاعِلُ**, müzari meçhul ise **يُفَاعَلُ** dır. Aynı zamanda babın adı olan **مُفَاعَلَةٌ**, mastar kalıbıdır. İsm-i meful kalıbı **مُفَاعَلٌ** olarak gelir. Humasi Mezdünfihte İsm-i Mef‘ûl Üç harften oluşan sülâsi bir fiil köküne iki harf eklenerek yapılan beş harfli mezit fiillerin olduğu bu grupta en çok kullanılan **تَفَاعُلٌ**, **تَفَعُّلٌ** ve **إِفْعَالٌ** bablarıdır. **إِفْعَالٌ** bâbında ism-i mef‘ûl Humasi (beş harfli) mezdünfih grubundan olan bu babda, “فَعَلَ” kalıbıyla sembolize edilen sülâsi (üç harfli) mazi bir fiilin hemen başına esreli bir hemze elif “ا” getirilir. Birinci ile ikinci harf arasına “ت” harfi eklenir. Sonunda **إِفْعَالٌ** babında **إِفْعَلٌ** kalıbında mazi fiil oluşmuş olur. Bu kalıpta gelecek bir mazi fiilin müzari meçhul kalıbından yola çıkarak **مُفَعَّلٌ** kalıbında ism-i mefulünü bulmuş oluruz. Bu baba aktarılan bir fiil dönüşlük ifade eder ve anlamca sülâsi kökü ile içteşlik bildirir. **تَفَعُّلٌ** bâbında ism-i mef‘ûl Humasi mezdünfih grubundan olan bu babda, “فَعَلَ” kalıbıyla sembolize edilen sülâsi mazi bir fiilin başına “ت” getirilir. Orta harfe “şedde” eklenir ve “تَفَعَّلَ” kalıbında beş harfli mazi fiil kalıbı elde edilmiş olur. Müzari kalıbı **يَتَفَعَّلُ**, müzari meçhul kalıbı **يُتَفَعَّلُ** şeklinde gelir. Mastarı **تَفَعَّلَ** olarak bilinir. Bu babın ism-i meful kalıbı **مُتَفَعَّلٌ** şeklinde gelir. Bu baba aktarılan bir fiil **إِفْعَالٌ** babında olduğu gibi dönüşlük ifade eder ve anlamca sülâsi kökü ile içteşlik bildirir. **تَفَاعُلٌ** bâbında ism-i mef‘ûl Humasi mezdünfih grubundan olan bu babda, “فَعَلَ” kalıbıyla sembolize edilen sülâsi mazi bir fiilin başına “ت” getirilir. İlk harf ile ikinci harf arasına “elif” harfi eklenir ve “تَفَاعَلَ” kalıbında beş harfli mazi fiil elde edilmiş olur. Müzari kalıbı **يَتَفَاعَلُ**, müzari edilgen kalıbı **يُتَفَاعَلُ** şeklinde gelir. İsm-i mefulü **مُتَفَاعَلٌ** olarak gelir. Bu baba aktarılan bir fiil iki grup arasında müşareket “ortaklık” anlamı ifade eder.

Humasi bablardan اِنْفَعَالِ babının kendisi zaten edilgen olduğu için ism-i mefulü yoktur. Sûdâsî Mezdünfihte İsm-i Meful Üç harfli sülasi kök fiillere üç harf daha ilave edilerek elde edilen altı harfli mezt fiil grubudur. اِسْتَفْعَالِ bábında ism-i mef'ûl Sûdâsî mezdünfih grubunun en çok kullanılanı olan bu bab, " فَعَلَ " kalıbıyla sembolize edilen sülasi mazi bir fiilin başına üç harf birden " اِسْت..." eklenerek yapılır. Buna göre sûdâsî mezt bir fiilin mazisi اِسْتَفْعَلَ , müzarisi يَسْتَفْعِلُ , müzari meçhulü يُسْتَفْعَلُ , ism-i mefulü ise مُسْتَفْعَلٌ kalıbında gelir. Anlam bakımından genellikle "istem" ifade eder.

OSMANLICA TARSNKRİPSİYON YÖNTEMİ Bir dildeki harflerin telaffuz (mahreç/fonetik) özelliklerinin başka bir dilin harfleriyle gösterilmesi (yazılması) işlemine transkripsiyon veya transliterasyon adı verilmektedir. Kelimelerin fonetik özelliklerini esas alan bu yöntem, asıl dildeki harflerin sahip olduğu ses karakterlerini hedef (aktarılan) dilde temsil eden yeni harf karakterleri ile karşılanması demektir. Bu yönetime kısaca harf çevirisi de denilmektedir. Bu tanıma bağlı olarak Arap ve Fars alfabesinin de yer aldığı Osmanlıca bir metnin transkripsiyonu, günümüz alfabesiyle telaffuz edilmesi veya daha doğru-su günümüz alfabesiyle yazılması demektir. Şu anda kullandığımız alfabenin Osmanlıcadaki her bir harfi karşılama noktasında yetersiz kaldığı görülür. Bunun için fonetik özellikleri yakın olan Osmanlıca harfleri, şu andaki alfabemizdeki bir harfe ancak değişik eklemeler yapılarak birden fazla Osmanlıca harf gösterilmektedir. Transkripsiyon yapılırken hem hedef dilde hem de kaynak dilin yazım sistemlerini karakterize eden bir dizi özelliğin dikkate alınması gerekmektedir. Bundan dolayı Osmanlıcadaki bir kelimenin kalın veya ince sesli olup olmadığına dik-kat edilmez veya benzer sesli olan kelimeler biri birinden ayırt edilmezse anlam karışıklığı oluşabilir. Örneğin ilk harfler “h” harfi ile gösterilen هلال ve حلال (hilal, helal) kelimelerinde ilk harflerin hareketleri doğru verilmezse anlamın çok farklılaşacağı aşikârdır. Aynı şekilde ilk harfleri “d” harfiyle gösterilen ضلال ile دلالت keli-melerinde de durum aynıdır. ض harfi kalın sesli olduğu için dalâlet (sapma, yoldan çıkma) şeklinde; ذ harfi de ince sesli harfle okunduğu için delâlet (gös-terme, işaret etme) şeklinde okunur ve yazılır. Kelimelerin anlamlarına bakıldığında bu durumun önemi bir kez daha görülmektedir. Transkripsiyon sistemi, bir alfabenin harflerinin başka bir alfabenin harfleriyle gösterilmesiyle sınırlı değildir. Özellikle hedef dilin transkripti yapılacak dilin ses ve yazım özelliklerini karşılama noktasında farklı durumlar da oluşabilir. Bu açıdan Arapça ve Farsçaya ait bazı dil özelliklerinin uygulandığı Osmanlıcanın transkripsiyonu esnasında bir takım hassasiyetler ortaya çıkmaktadır. Türkçemizde Kullanılan Transkripsiyon İlkeleri: 21- Osmanlıcada özellikle yapım ve çekim eklerindeki yumuşak/sert harfler, günümüz dilbilgisi kurallarından farklıdır. Dolayısıyla Osmanlıca metinde yer alan Türkçe kelimeler günümüz Türkçesinde geçerli olan dil kurallarına göre okunur ve yazılır. 22- Osmanlıca alfabe tablosuna baktığımızda ses yönünden birbirine yakın olan harflerin bulunduğu görülür. Bu harfler kalın veya ince ses özelliklerini ko-rumak şartıyla günümüz alfabesinden aynı harflerle gösterilir. Örneğin: he-lal, haram, hilafet, mahlûk; bu kelimelerde “h” harfi; Delalet, dalâlet, darb, devlet; bu kelimelerde “d” harfi; Sabır, sebep, sevap; bu kelimelerde “s” harfi; Zillet, ziyaret, zulüm, zaruret; bu kelimelerde “z” harfi; Kusur, küsur, kelime, kalem; bu kelimelerde de “k” harfi aslında farklı harflerdir. Ancak bugünkü alfabemizde aynı harfler gösterilmektedir. 23- İyi bir harf çevirisi veya transkripsiyonu yapılmış bir metin, okuyucusu tarafından orijinal Osmanlıcasındaki telaffuzuna uygun, hatasız ve kolaylıkla anlaşılabilir olmalıdır. 24- Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde uzatma harfleri, basit Osmanlıca okumalarda mümkün olduğu kadar az gösterilmesi esastır. Uzatma yapılmadığı takdirde anlamı farklı, okunuşu benzer olan kelimelerle karışıklığa neden olacak yerlerde uzatma yapılır. 25- Osmanlıca bir metinde Türkçe kelimelerde yer alan ve sesli harf olarak kullanılan (و ، ا ، ي) harfleri uzatma harfleri değildir. Dolayısıyla transkripsiyon esnasında bunlarla uzatma yapılmamalıdır. 26- Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde sesli harf kavramı yerine hareke sistemi vardır. Bunun yanında seslendirme için bazen (و ، ا ، ي) harfleri keli-medede uzatma harfi olarak bulunurlar. Bu harfler transkripsiyonda gerekli yerlerde uzatma işareti ile gösterilirler. 27- Arapçada “elifi maksûre” olarak bilinen noktasız “yâ” harfi, “â” şeklinde uzatmalı olarak telaffuz edilir ve uzatmalı yazılır. 28- Elif/Hemze ve Ayn « ا ، ء » ve « ع » harfleri, hece başında fetha hareke alması durumunda « a / e »; kesre hareke almaları durumunda « ı / i », ötre hareke almaları durumunda ise « u/ü/ö » sesli harfleriyle gösterilirler. Hece içerisinde telaffuzda ses inkitana (ses kesilmesi) neden olduklarından, he-ce kesme « ’ - ‘ » ile gösterilir. 29- Elif/Hemze ve Ayn « ا ، ء » ve « ع » harfleri kelime başında veya içerisinde bulduklarında ses benzerliği olduğundan yazımda farklı anlama yol açmaması için dikkat edilmesi gerekir. عرض ve مأمور gibi. 30- Arapça kökenli şeddelli harflerin transkripsiyonu yapılırken, Arapça bir kural ile birlikte olmadığı sürece şu anda kullandığımız Türkçe dilbilgisi kuralına göre yazılır. “hak; hakkın yanında olmak” gibi. 31- Sonu yuvarlak “tâ” olan bazı kelimelerin sonunda bir “elif” bulunur. Bu tür kelimeler genellikle üstün tenvin yani, “-en/-an” sesiyle telaffuz edilir ve yazılır. Ancak bazı kelimeler de sadece uzatmalı “-â” sesiyle telaffuz edilir ve yazılır. Sonu yuvarlak “tâ” olanlar ise “-ten” sesiyle telaffuz edilir ve yazılır. Cümleten, kasden, mütemadiyen; meselâ, âdeta gibi. 32- Arapça

'da en önemli hususlardan biri de belirlilik edatı veya harfi tarif olarak bilinen elif-lâm (ل) edatıdır. Bu edat, transkripsiyonda genel olarak "el-" şeklinde (e küçük ve çizgi ile ayrık olarak) yazılır. 33- Başında harfi tarif bulunan kelimelerin telaffuz ve yazımı, başında bu-lunduğu kelimenin ilk harfinin şemsi ve kameri olmasına bağlı olarak iki şekilde olur. Dolayısıyla nasıl telaffuz edilirse o şekilde yazılır. Bu tür ke-limelerde elif lamın yazımı aşağıdaki örneklerde olduğu gibidir: el-İnsâf, Emîrû'l-mü'minîn, Dârü'l-hadîs; es-Sultan, Dârü's-Sa'âde, Sâhibü's-şurta gibi. 34- İsimlerin sonunda ek olarak bulunan ve "yer, meslek, bir şeye aidiyet" belirten yâ harfine nisbet yâsı denir. Kelimelerin sonunda bulunan bu yâ harfi uzatmalı olarak yazılır. İmam Buharî, Hüküm-i hâkânî, İsmail Hakkı Bursevî gibi. Eğer nisbet yâsı bulunan kelime müenneslik tâsı almış ise şeddeli olarak yazılır. Devlet-i Aliyye, Levâzım-ı askeriyye gibi. Ancak "Mil-liyet, bahriye" gibi kelimeler artık günümüzde tek "ye" ile yazılmaktadır. 35- "Ebu; ibn; ümm ve bint (falanın babası, oğlu annesi veya kızı)" gibi keli-melerden biriyle başlayan isimlere künye denir. Bunlar iki şekilde kullanılır: e. Bu kelimelerden sonra gelen isim elif-lâm ile başlamıyorsa her iki kelimedede ayrık yazılır. Ebû Bekir; Ebâ Bekir, Ebâ Yezid (Bayezid), İbn Asâkir gibi. f. Bu kelimelerden sonra gelen isim elif-lâm ile başlıyorsa; ismin şemsi ve kameri oluşuna göre iki şekilde yazılır: Ebu's-süüd Efen-di, İbnu'l-Arabî gibi. 36- "ibn" kelimesi kendinden önce bir isim olmadığında "İbn" şeklinde yazılır ve kendinden sonraki isim elif-lamsız ise İbn Arabî, İbn Kemâl örneklerinde olduğu gibi her iki isim de ayrık yazılır. Kendinden sonraki isim elif-lamlı ise İbnü'l-Hümâm örneğindeki gibi yazılır. a. "İbn" kelimesi iki özel isim arasında olduğunda بn şeklinde elifsiz yazılır. Böyle bir ismin yazımı tarnskripte (iki özel isim arasında) "b." şeklinde yazılır. Hâlid b. Velîd, Mehmed b. Şemseddin 37- "Abd" kelimesi, kendinden sonraki isimle tamlama oluşturur. Dilimizde fazlaca kullanıldığından her hangi bir ayrıma gidilmez, direkt bitişik yazılır. Abdullah, Abdülhamîd gibi. 38- Günümüz imlasında sert ünsüze dönüşen bazı harfler Osmanlıca transkripsiyon esnasında aslı üzere kalması bazı yanlış okumaların önüne geçmiş olur. Cihâd (din uğrunda savaşma, cihat etme), Cihât (yönler; görev, memuriyet) gibi. 39- "din" kelimesi ile yapılan birleşik isimlerde "d" harfi korunur. Ayrıca bu tür isimler genelde iki şekilde yazılmaktadır. Necmeddin, İmâdü'd-dîn (sı-fat olarak); isim olduğunda bitişik yazılır. Değerlendirme İncelediğimiz birinci metne baktığımızda "Şehnâme-i Firdevsî, merd, cengâver, zer ü sîm" gibi Farsça kökenli kelimeler yanında pek çok Arapça kökenli kelimeler de yer almaktadır. Arapça kökenli kelimeler lügatçe hâlinde, çoğul ve tekil yapıları, ayrıca anlamları da verilmiştir. Metinde Geçen Bazı Arapça Kelimeler ve Yapıları Metinde geçen kelimeler daha kolay bulunabilmesi için alfabetik sıraya dizilmiş, okunuşu verilmiş; ayrıca metinde geçtiği şekilden sonra da kökü ve ge-rekli yerlerde her iki kısmın da anlamı verilmiştir. İncelediğimiz ikinci metinde ise kullanımını sınırlıdır Arapça tamlamalar bulunmamaktadır. Ancak Farsça tamlamalar oldukça fazladır. Bu tamlamalarda kelimelerden (tamlayan/tamlanan) her biri Arapça, Farsça veya Türkçedir. Bu tür yapılar, tamlama hâlinde okunmazsa anlam yanlış veya eksik olacağı aşikârdır.

OSMANLI TÜRKÇESİNDE ZARFLAR Bir fiilin zamanını, yönünü veya miktarını belirten kelimelere zarf denir. Diğer bir ifadeyle zarf, eylemin nasıl, ne zaman veya ne kadar yapıldığını belirten kelime demektir. Bu hususlar Osmanlıca'da bazen Arapça kökenli kelimelerle ifade edilmiştir. Ancak bu hususta Arapçadan kaynaklanan değişik sebeplerden dolayı biraz farklı yapılar ortaya çıkmıştır. Arapçada dolayısıyla Osmanlıca'da gerek kelime yapısı gerek kullanım gerekse bunların isimlendirilmesi bakımından çok farklıdır. Durum zarfı, zaman zarfı, yer zarfı, azlık – çokluk zarfı ve soru zarfı gibi hususların tamamı “zarf” olarak tanımlanırken Osmanlıca'da farklı isimlerle tanımlanmaktadır. Şekil (Yazım) Bakımından Zarflar Osmanlıca metinlerde “hakikaten, bazen, âcilen, cevâben, ilmen” gibi sıkı sıkı tenvinli kelimelerin, diğer bir ifadeyle sonu “-en/-an” ile biten bazı kelimelerin bulunduğunu, hatta günümüzde dahi bu tür kelimeler kullanıldığını görmekteyiz. Arapçada dolayısıyla Osmanlıca'da kelimelerin üstün tenvin alması, kelimenin yapısına göre dört farklı şekilde bulunur. e. Sonunda (ى، ء، ة) veya yuvarlak «tâ (ة)» harflerinden biri bulunmayan bir isim üstün aldığında bir destek elifi bulunur ve tenvin bu elifin üstüne yazılır. Kelimenin aslından olmayan bu elif, aynı zamanda kelimenin sonunda «-en/-an» sesini veren hareke (tenvin) bulunduğunu gösteren bir işaret niteliğindedir. Bu yapıdaki bazı kelimeler üstün tenvin almayıp uzatmalı olarak telaffuz edilir. f. Sonunda yuvarlak «tâ» bulunan müennes isimlerde tenvin, direkt bu «tâ» harfinin üzerine konur. Bu harf Osmanlıca'da «ha-i resmiyye» «هـ» şeklinde yazılır. Böyle bir kelime, sonu «-e/-a» olacak şekilde telaffuz edilir. Bu «tâ» harfi bazen de «ت» şeklinde açık olarak yazılır ve telaffuzda «t» sesiyle seslendirilir. İster «ha-i resmiyye» ister açık «tâ» ile yazılan ve telaffuz edilen isim, üstün tenvin ile okunacak olursa Arapçadaki asli hâli üzere «هـ» şeklinde yazılır, tenvin bu harfin üzerine konur ve destek elifi almaz. g. Sonu hemze (ء، ء) ile biten isimlerde üstün tenvin hemen hemzenin üzerine konur ve destek elifi almaz. h. Sonu elifi maksure olan, yani “yâ” şeklinde yazılıp uzun “â” şeklinde okunan elif ile son bulan isimlerde tenvin, elifi maksurenin üzerine konur ve destek elifi almaz. Anlam Bakımından Zarflar Osmanlıca'da Arapça kökenli zarfların başında sıfat veya masdar yapısında bulunan isimler gelmektedir. Burada sıfat kavramıyla kelime yapısı itibariyle ismi fail, ismi meful ve sıfatı müşebbehe yapılarında olan isimler kast edilmektedir. Bütün bu yapılarıdaki zarflar, Osmanlıca'da mekân (yer), zaman, hâl (durum), miktar ve neden belirtmelerine göre farklı kısımlara ayrılır. 1-Hâl Yapısında Olan Zarflar: Arapça kurallara göre İsmi fail, ismi meful ve sfatı müşebbehe kalıbında olan üstün tenvinli isimler “hâl” (durum zarfı) ifade ederler. Yani “hâl” olan kelime, eylemin olduğu anda öznenin veya nesnenin durumunu belirten bir kelimedir. Bu zarfların bazılarında elif bulunduğu hâlde tenvin bulunmaz, uzatmalı olarak telaffuz edilir. Arapçada masdar olan bazı kelimeler de Osmanlıca'da durum zarfı olarak kullanılmıştır. 2-Pekiştirme, Tür veya Sayı Bildiren Zarflar: Tenvinli kelime bazen masdar olabilir. Bu, Arapçaya göre bazen mefulü mutlak denen bir yapıyla eylemi pekiştirir veya türünü/sayısını belirtir. Bu tür zarflara değişik kip ve zamanlarla direkt eylem anlamı verilir. 3-Sebebe Bildiren Zarflar: Üstün tenvinli masdarlar bazen Arapçadaki adıyla mefulün leh olarak bilinen sebep/neden bildiren bir zarf olur. Bu masdarlar Türkçede “için, nedeniyle” gibi sebep bildiren bir ek ile anlamlandırılır. Sebep bildiren zarflar bazen sebep bildiren (لِ، لِ) edatı (harfi cer) ile kullanılmıştır. 4-Yer veya Zaman Bildiren Zarflar: Arapça adıyla “mefulün fih” denen bazı üstün tenvinli kelimeler Türkçede zaman zarfı (bulundurma) anlamını ifade ederler. 5-Açıklayıcı Zarflar (Temyiz): Üstün tenvinli kelimeler bazen sıfat veya masdarın dışında normal isimlerden olur. Kapalılığı gidermek için kullanılan bu isimlere Arapçada «temyiz (açıklayan)» denir. Osmanlıca'da da aynı isimle anılmaktadır. Bu tür isimler, tenvin “-en/-an” eki kaldırıldıktan sonra “-ce” eki eklenerek anlam verilir. Bazen de “yönünden, olarak” gibi açıklayıcı bir kelime eklenir. 6-Sayılarla yapılan zarf şekilleri: Osmanlıca'da Arapça sıra sayıları bazen üstün tenvinli olarak kullanılır. Bir sıralama bildiren bu kullanım Osmanlıca'da yaygındır. Diğer Zarf Türleri: Arapça bazı kelime/edat ile yapılan yer ve zaman zarfları Osmanlıca'da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir. DUA CÜMLELERİ Kelime anlamı “çağırma, seslenmek, istemek” anlamına gelen bir mastar olan «dua, davet ve dâvâ», terim olarak “talep, niyaz, yakarış” veya “bir insanın kendisi veya sevdiği biri için gönlünden geçen en samimi isteklerin Allah'tan talep dilemesi” demektir. Sevgi ve tâzim duygularını da içeren bu duruma «senâ» da denir. Osmanlıca'da, özellikle tarihî metinlerde görülen önemli hususlardan biri de “dua” ifadeleridir. Özellikle ferman, berat, menşur gibi sultan adına kaleme alınan belgelerin bir “rükü” yani bu resmî belgelerin olmazsa olmaz bir parçası olan dua ve senâ cümleleri, elkabdan sonra mutlaka yerini alır ve fermanın yazıldığı şahsın

mevki ve makamına göre ifadeler kullanılır. Saltanat makamına yapılan dualar yanında devletin devamı, devletin ileri gelenleri, devletin askeri hatta şehirleri gibi pek çok farklı hususlar için dua yapılması gelenek hâlini almıştır. Dua, genel olarak gerektiği yerde kullanılır. Ancak genelde hamd ve şükür makamında Allah Teâlâ için kullanılan ifadelerden; Hz. Peygamber için salat ve selam makamında kullanılan ifadelerden sonra sultan, vezir vs. gibi üst düzey devlet idarecileri için kullanılan hitaptan sonra yapıldığı görülür. Dua cümlelerinin büyük bir kısmı Arapçadır. Bunun yanında Arapça, Farsça veya Türkçe terkiplerden; ya da bu duaların zamanın diline uygun Türkçe ifadelerden oluştuğu görülür. Arapça Dua Cümleleri Fiil cümlesi şeklinde olan dualar. Arapça dualar şekil itibariyle fiil cümlelerinden oluşur. Dua cümlelerinde fâil (özne) Allah Teâlâ'dır. Eğer fail belirtilmiş ise fiil malûm (etken) yapıda; fail kullanılmamış ise fiil meçhul (edilgen) yapıda olur. Ayrıca Arapça dua cümlelerinde fiil, mazi (-dili geçmiş zaman) veya emir kipleriyle kullanılır, ancak "dua" (talep, istek, yakarış) anlamı verilir. Eğer fiil geçişsiz ise fail dua edilen husus olur. Örneğin "Ömrü uzun olsun". Fiil failin durumuna uyumlu olarak müzekker (eril) veya müennes (dişil) yapıda (yani sonuna –tâ- eklenmiş şekilde) bulunabilir. Ayrıca fiil/ifade, harfi cer alıyorsa, bu harfi cere bitişik olarak dua edilen kişinin cinsiyet ve sayısına uyumlu bir zamir bulunur. Örnek dua cümlelerinden bazıları şunlardır: Masdar veya İsim Hâlinde Kullanılan Dualar Bazı dua cümleleri, fiil yerine Arapça kökenli masdar, ismi fail ve ismi meful yapısında olan kelimelerden kurulmuş Türkçe ifadelerden oluşur. Bunlardan bazıları şöyledir:

MİMLİ VE CA'LÎ MASDARLAR MİMLİ MASDARLAR Mimli masdarların ortak özelliği başlarında bir "mim" harfi olmasıdır. Mimli masdarlar hemen her çeşit sülâsî mücerred fiilden elde edilebilir. Türedikleri sülâsî fiilin masdariyla aynı anlamdadırlar, bu bakımdan özel bir anlam ifade etmezler. Bunlar aynı zamanda sülâsî fiillerin ism-i mekân, ism-i zaman ve ism-i âlet vezinleriyle aynıdır. Bu nedenle mimli masdar ile ism-i mekanmekân, ism-i zaman ve ism-i âleti birbirinden ayırabilmek için kelimenin bağlamına bakmak gerekir. Sülâsî olmayan fiillerin mimli masdarı bu fiillerin ism-i mef'ûlleridir. Sülâsî fiillerden mimli masdarlar, ikisi kıyasî ikisi de semâ'î olmak üzere dört vezinde bulunurlar. Bunlar; Kıyâsî Masdarlar Mef'al فَتَحَ فَتْحُ (مَفْعَلٌ) feteha-yeftahu" ve "كَتَبَ كِتَابٌ ketebe-yektübü" gibi sülâsî köklerinin muzârî/şimdiki ya da geniş zaman şeklinin orta harfi fetha veya damme olan fiillerin mimli masdarları "مَفْعَلٌ mef'al" vezninde gelir. "مَاتَ مَاتٌ mâte-yemûtu" gibi asli ikinci harfi vav olan ecvef fiillerin mimli masdarları "مَفْعَلٌ mef'al" vezninde gelir. "Aslî ikinci harfi و vâv olmakla birlikte bu vâv harfinin birtakım nedenlerle ا elif harfine dönüştüğü ecvef" fiillerin mimli masdarları "مَفْعَلٌ mef'al" veya "مَفْعَلَةٌ mef'ale" kalıbında gelir. "مَفْعَلٌ mef'al" vezni kıyasî, "مَفْعَلَةٌ mef'ale" vezni ise semaidir. Bu masdarlar illet harfi üzerinden i'lâl kaidesine uğrarlar. Mesela "قَالَ kâle dedi" fiili "قَالَ مَقُولٌ مَقَالٌ" şekline dönüşür. Aynı kurallar çerçevesinde "قَالَ kâle" fiili "مَفْعَلَةٌ mef'ale" kalıbına aktarıldığında "مَقَالَةٌ makâle" şeklini alır. Bu kural aynı zamanda üçüncü babdan gelen ve ortadaki illet harfi "ا" elif" olan ecvef fiiller için de geçerlidir. Buna göre "نَالَ-يُنَالُ nâle-yenâlu ulaşmak, elde etmek" fiilinin "مَفْعَلٌ mef'al" kalıbına nakledilmiş şekli "مَنَالٌ menâl" olur. Sonuç olarak bu tür fiillerin mimli masdarları "مَفْعَلٌ mef'al ve مَفْعَلَةٌ mef'âlet" vezinlerinde gelir. "دَعَا يَدْعُو De'â – yed'û" gibi nâkıs fiiller ile "وَقَى يَوقِي vekâ – yakî" gibi leff-i mefrûk/iki illet harfi ayrı olan ve "ثَوَى يَثْوِي Sevâ – yesvî" gibi leff-i makrûn/iki illet harfi yanyana olan fiillerin mimli masdarları "مَفْعَلٌ mef'al" vezninde gelir. Nâkıs ve Lefif fiillerden "مَفْعَلٌ mef'al" kalıbında türetilen mimli masdarlarda son harfin harekesi kaldırılır, ikinci harfin harekesi –bu harf illet harfi olan "و vâv" veya "ي yâ" olsa bile-fethalı tenvin/çift üstün yapılıdır. Zira bu tenvinin biri sondaki illet harfi yerini tutar. İsmi başına harf-i tarif olan "ال el" takısı geldiği zaman tenvinin biri kalkıp sonundaki illet harfi "ي elif-i maksûre" şeklinde okunur. "يَقْظُ يَقْظُ yakuza - yaykuzu" gibi misâl-i yâî/ilk harfi yâ olan fiillerin masdarları "مَفْعَلٌ mef'al" vezninde gelir. "رَدَّ يَرُدُّ redde yeruddu" gibi mudaaf/son iki harfi birbirine katılmış fiillerin mimli masdarları da "مَفْعَلٌ mef'al" vezninde gelir. "رَجَعَ يَرْجِعُ (مَفْعَلٌ) raca'a – yerci'u" gibi muzari şeklinin aslî orta harfinin harekesi kesre olan sâlim fiillerin masdarları bu vezinde gelir. "رَدَّ يَرُدُّ verede-yeridu" gibi sonu sahih olan misâl-i vâvî/ilk harfi vâv olan fiillerin masdarları bu vezinde gelir. "بَاعَ يَبِيعُ bâ'a-yebî'u" gibi asli ikinci harfi gerçekte yâ olan ecvef fiillerin mimli masdarları "مَفْعَلٌ mef'il" vezninden türetilir. Semâ'î masdarlar Mef'ale (مَفْعَلَةٌ - مَفْعَلَةٌ) Bu masdarlar "مَفْعَلٌ mef'al" veznine bir tâ-i merbûta/bitişik tâ/tâ-i te'nis (dişillik tâsî) "تâ" ilave edilerek elde edilmiştir. "مَفْعَلٌ mef'al" vezninde gelen masdarlarda olduğu gibi, bu vezinde gelen masdarların da sülâsî köklerinin muzari şeklinin aslî ikinci harfinin harekesinin çoğunlukla fetha ya da damme olduğu görülür. Bu masdarların sonundaki "تâ"nın Osmanlı Türkçesinde sâkin/sessiz bir tâ (ت) şeklinde okunduğunu, bazı kelimelerin sonunun da hâ-i resmîye adı verilen sessiz bir "ه hâ" ile okunduğunu bilmemiz gerekir. Mef'ile (مَفْعَلَةٌ - مَفْعَلَةٌ) Bu masdarlar "مَفْعَلٌ mef'il" veznine bir tâ-i merbûta/bitişik tâ/tâ-i te'nis (dişillik tâsî) "تâ" ilave edilerek elde edilmiştir. "مَفْعَلٌ mef'il" vezninde gelen masdarlarda olduğu gibi, bu vezinde gelen masdarların da sülâsî köklerinin muzari şeklinin aslî ikinci harfinin harekesinin kesre olduğu görülür. Mimli masdarların her bir vezin/ölçüden müfred/tekil, tesniye/ikil ve cem'/çoğul şekilleri ise şöyledir. CA'LÎ/YAPMA MASDARLAR "مَجْعُولٌ/صِنَاعِي mec'ûl-sinâ'î masdarlar da denilen "Ca'lî : yapma" masdarlar isimlerin, ism-i fâil ve ism-i mef'ûl gibi sıfatların, az da olsa bazı masdarların sonuna şeddeli bir "ي yâ" ve "تâ" harflerinden oluşan "يَّة -iyyet," eki getirilerek yapılır. Bu ek getirildiği kelimenin son harfinin harekesi ise kesre olur. "جَاهِلٌ : câhil bilgisiz جَاهِلِيَّةٌ جَاهِلِيَّةٌ / : câhiliyyet bilgisizlik" örneğinde olduğu gibi bu masdarlar çoğu zaman Türkçedeki "-lık, -lik" ekinin karşılığını verir. Buna göre bu tür masdarlar sıfat anlamı taşırlar. Arapçada masdarlara "يَّة -iyyet" eki getirilmez; ancak Osmanlı Türkçesinde, "أَمْنٌ emn emniyet içinde olmak, emin olmak" masdarından türetilen "أَمْنِيَّةٌ emniyyet emniyet, güvenlik" ve "إِسْلَامٌ : İslam, teslim olmak" masdarından türetilen "إِسْلَامِيَّةٌ İslâmiyyet İslâmiyyet" örneklerinde olduğu gibi, bazen masdarlara da bu ek getirilerek Arapçada olmayan kelimeler türetilmiştir. Ayrıca Osmanlıcada bu masdarların sonundaki "تâ" çoğunlukla sessiz ve açık bir tâ "ت" olarak yazılır. Bu masdarlar İsmi mensubun müennes kalıbı şeklindedir. İsmi mensuptan farkı; yapma mastarın sadece müennes şekilde

yapılabilmesidir. İsmi mensup aynı zamanda bir sıfat olduğu için kendinden önceki kelimeyi niteler ve eril/dişil olarak kullanılır. Yapma masdarların Türkçemizde de aynı veya yakın anlamda kullanılanları vardır. Bu masdar türünün en belirgin özelliği, masdar ekinin hem câmid/türemeyen isimlerin hem ism -i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ismi tafdîl vb. müştak/türeyen isim türlerinin sonuna bitişebilir olmasıdır. Buna göre; 1. Bu masdarlar isimlerden türetilir. 2. Bazı zamirlerden de türetilir. 3. İsmi fâillerden/etken ortaçlardan türetilir. 4. İsmi mefullerden/edilgen ortaçlardan türetilir. 5. İsm-i tafdîllerden/derecelendirme ve karşılaştırma sıfatlarından türetilir.

Türklerin İslam medeniyeti alanına girmesi ile birlikte, Türkçenin Arap ve Fars dilleri ile olan ilişkileri kısa sürede hayli yoğunlaşır ve din ve ilim dili olan Arapça ile edebiyat dili olan Farsça Türkçeyi büyük oranda etkiler. Bu etkileşme, XV. yüzyıl ortalarından başlayarak 1839 Tanzimat dönemine kadar sürer. İslamiyet'in Türkler tarafından din olarak kabul edilmesi ve çeşitli ilim dallarında kaleme alınan eserlerin Arapça olması Türkçe ve Arapça arasındaki etkileşimi ve Türkler arasında Arapçanın yayılmasını; coğrafi yakınlık, ticaret, sanat, özellikle de şiir, dinî ve mesleki ilişkiler, bilimsel, kültürel, tarihî ve edebî eserlerin Farsça olarak yazılmış olması da Farsçadan Türkçeye çeşitli alanlarda kelimelerin geçmesini sağlayan önemli sebepler arasında sayılabilir. Aynı medeniyet dairesinde olmaları nedeniyle Türkçeden de Arapça ve Farsçaya pek çok kelime geçmekle birlikte, Türkçenin bu iki dil ile ilişkisi o kadar artmıştır ki, sonuçta: Başhemşire (baş + hemşire), başşehir (baş + şehir), beyzade (bey + zade) gibi bir Türkçe ve bir Farsça sözcükten oluşan kelimeler; bayraktar (bayrak + dar), depremzede (deprem + zede), emektar (emek + dar), gibi bir Türkçe sözcükle bir Farsça ekten oluşan kelimeler; bahşetmek (bahş + etmek), miralay (mîr + alay) gibi Farsça bir kelimeye Türkçe bir yardımcı fiilin eklenmesiyle oluşmuş kelimeler; günbegün (gün + be + gün), katbekat (kat + be + kat) gibi bir Türkçe kelime, bir Farsça ek ve yine bir Türkçe kelimedenden oluşan kelimeler; ameliyathane (ameliyât + hâne), asilzade (asil + zâde), beyanname (beyân + nâme) gibi bir Arapça ve bir Farsça kelimedenden oluşan sözcükler; âcizane ('âciz + âne), cahilane (câhil + âne), afetzede (afet + zede), defterdar (defter + dâr), cefakâr (cefâ + kâr) gibi bir Arapça kelime ile bir Farsça ekten oluşan kelimeler; âbihayât (âb + hayât), beddua (bed + du'â), hemfikir (hem + fikir) gibi bir Farsça ve Arapça sözcükten oluşan kelimeler; bihaber (bî + haber), namağlup (nâ + mağlûb) gibi bir Farsça önek ile bir Arapça sözcükten oluşan kelimeler; destanî (destan + î) vepeşinat (pîşîn + ât) gibi bir Farsça kelime ile Arapça bir ekten oluşan kelimeler Osmanlı Türkçesinde yer almıştır. Bütün bunlar da Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan eserlerin anlaşılabilmesi için, asgari düzeyde de olsa Arapça ve Farsça bilmenin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Kavramlar arasında türlü anlam ilgisi kurmaya yarayan ve anlamları ancak bu görevleriyle beliren kelimelere edat denir. Arapçada harf-i cer adı verilen ön ekler hemen hemen Türkçe'nin son çekim edatlarına karşılık gelir ve bunlar "kök takılar" olarak da adlandırılır. Arapçada yaklaşık 20 harf-i cer kullanılmakla birlikte, bunlardan Osmanlı Türkçesinde yaygınlık ve yoğunluk kazananlarının başlıcaları (إلى ile 'l-ebed sonsuza dek), (ب : لسبب bi'l-ittifâk ittifakla), (على 'ale'l-husûs özellikle), (عن 'an ceħlin bilmeden), (في الأصل fi'l-asl aslında), (ك : kezâ kezâ, yine, aynı şekilde), (ل : li-sebebin : bir nedenle) ve (من الأزل mine'l-ezel ezelden beri) harfleridir. (إن شاء الله inşâallâh Allah dilerse), (بلا تردد bilâ tereddüd tereddüt etmeksizin) ve (ما قبل mâ kabl önceki, yukarıdaki) harfleri de ön ek olarak kullanılır. Harflerin dışında isim tamlaması şeklinde kullanılan yapılardaki ön ekler çoğunlukla zarftır. Bu edatlardan zarf olanlar bir tamlamanın başına geldiğinde sonları üstün (e-a) işaretiyle okunur. Osmanlı Türkçesinde yaygınlık ve yoğunluk kazanan ve çoğunluğu zarf olan bu ön eklerin başlıcaları şunlardır: (تحت 'at itaat altına, altında), (بين العوام beyne'l-'avâm halk arasında), (عند 'indellâh Allah katında), (فوق المعنات fevka'l-mu'tâd Alışılmışın üstünde), (قبل الميلاد قبل kable'l-milâd milattan önce), (لدى الوصول ledâ'l-vusûl varış anında) ve (مع ذلك me'a zâlik bununla birlikte). Farsçada zarf, edat veya sıfat anlamı taşıyan ön takı almış pek çok kelime bulunmaktadır. Ancak bunların tamamının Osmanlı Türkçesinde aynı yaygınlıkta kullanılmadığı, aksine bir kısmının Osmanlı Türkçesi metinlerinde daha yaygın olarak kullanıldığı görülür. Bu edatların başlıcaları şunlardır: (ب : be - ب : ez-cümle bu cümleden olarak), (ب : be - ب : be-hengâm-i seher seher vaktinde), (ب : bâ : bâ-selâmet esenlikle), (ب : ber-kemâl mükemmellik üzere), (ب : berâ-yi : berâ-yi nezâket Nezaket olsun diye), (ب : bî : bî-çâre çaresiz), (ب : pur : pur-dikkat son derece dikkatli), (ب : tâ : tâ be-ebed sonsuza dek), (ب : der : der-kenâr kenarda), (ب : nâ : nâ-hoş hoş olmayan), (ب : hem : hem-fıkr aynı düşüncede), (ب : her : her-vech her durumda) ve (ب : ser : ser-'asker komutan). Farsça olup da yukarıda örneklendirdiğimiz edatlar dışında, kelimeleri, kelime guruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan ve edevât-i rabtiye/bağlama edatları denilen bağlaçlar da Osmanlı Türkçesinde sıklıkla kullanılmış olup, (و ve), (هم hem de, da dahî) ve (هم ... هم ... hem...hem hem...hem de) gibi atıf/bağlama edatları; (نه ... نه ... : Ne ... ne ...), ("يا ... يا ...", (و یا veya) ve (ياخود) gibi

terdid edatları; (اگر eger), (گر ger)”, ve (مگر meger meğer ki, yoksa) gibi şart edatları; (اگرچه egerçi her ne kadar, ise de, rağmen), (گرچه gerçi), (شاید şâyed olabilir ki) gibi şüphe bildiren edatlar; (ولیک velîk), (لیکن lîkin), (ولیک velîkin ancak, fakat, ne var ki), (اما ammâ ama), “(بلکه belki), (مگر meger fakat, ancak) gibi istidrâk edatları; (چون çûn), (چونکہ çûnki), (که ki çûnki, zira ki), (زیرا zîrâ), (بنابرین binâberîn binâenaleyh, öyleyse) gibi sebep bildiren edatlar; (باری bârî hiç olmazsa), (هله hele bilhassa, özellikle), (هنوز henûz henüz, hâlâ, daha) gibi genişletme ve kısma bildiren edatlar; (کاشکی Kâşki) ve (کاش kâş) gibi dilek ve iddia bildiren edatlar; (ای ey), (ایا eyâ), (یا yâ) gibi çağırma edatları; (زینهار zinhâr sakın) şeklinde sakındırma ve tenbih edatları; (په په peh peh ne güzel, ne iyi), (آفرین âferîn güzel, bravo), (زهى zehî güzel, ne güzel) ve (خوشا hôşâ ne hoş) gibi beğenme, takdir ve hayret bildiren edatlar; (آه âh), (واه vâh vâh vah vah), (ای واه eyvâh), (حیفا hayfâ) ve (هیہات heyhât heyhat, ne yazık) gibi üzüntü ve acıma ifade eden edatlar bunların başlıcalarıdır. Bunların dışında daha çok zarf olarak kullanılmakla birlikte yine (بس bes yeter, sadece), (پس pes o hâlde, öyleyse, imdi), (گویا gûyâ) ve (گوییا gûyiyâ sanki), (هرگز hergez asla), (هیچ hîç hiç, önemsiz) ve (همان hemân aynı öyle, hemen, derhâl) kelimeleri de yerine göre edat durumunda kullanılmıştır.

OKUMA PARÇASI-1 Topkapı Sarayı Bu parçada Topkapı Sarayı'nın II. Abdülhamid ve Cumhuriyetin ilanından sonraki durumu ve bir ziyaret yeri olarak özellikleri hakkında karşılaştırmalı bilgiler verilmiştir. Mesela II. Abdülhamid döneminde yalnız yabancıların kendi elçiliklerinden izin almak suretiyle sadece Hazine Dairesi, Bağdat Köşkü ve Yeni Köşk gibi yerleri gezebildikleri, Meşrutiyetten sonra ise ziyaret günlerinin haftada bir günden iki güne çıkarıldığı aktarılmıştır. Saltanatın ve hilafetin kaldırılması sonrasında İstanbul Müzeleri Müdüriyet-i Umumiyesi'ne bağlandığı belirtilen parçanın devamında, Topkapı Sarayı'nın en son ki Topkapı Sarayı Müzesi şekline dönüştürüldüğü bilgisi verilmiştir. Sarayın birçok bölümünün senelerden beri tamir edilmediğine de değinilen parçada; sarayı gezenlerin bunu bir rehber eşliğinde yaptıkları da ayrıca ifade edilmiştir. Parçanın son kısmında ise Topkapı Sarayı ve Heyet-i Umumiyesi hakkında daha fazla malumat almak isteyenlerin, 1293 (1877)' de basılan Tarih-i Ata ile Vakanüvis Abdurrahman Efendi'nin Türk Tarihi Encümeni Mecmuasının 1326 ve 1327 senelerinde "Topkapı Sarayı Hümayûn'u" namıyla yayımlanan eden makalelerine bakmaları tavsiye edilmiştir. OKUMA PARÇASI-2 Büyük Şahsiyet Ahmet Refik (Altınay) tarafından kaleme alınan bu parçada; Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın hassas yapısı, soğukkanlılığı ve fikir adamı oluşu dâhilindeki özellikleri ele alınmıştır. Parçada Mustafa Kemal Paşa'nın hem Türk tarihine ve hem de başka milletlerin tarihine fevkalbeşer yani olağanüstü yeteneklere sahip bir şahsiyet ve memleketin çok zor bir anında ve tam zamanında ortaya atılan bir kahraman olarak geçtiği kaydedilmiştir. Bununla birlikte parçanın devamında Mustafa Kemal Paşa'nın hassas ruhlu bir kişi olduğu, aynı zamanda bu büyük şahsiyetin kuvvetli bir şekilde nefesine hâkim olabilen bir özelliğe sahip olduğu belirtilmiştir. Burada ayrıca; Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin, okumayı seven bir mütefekkir olduğu, bütün Avrupa gazetelerini ve mühim eserleri dikkatle okuduğu, güzel olan her şeyi sevdiği, düzenli bir hayatı olduğu cephede dahi mütalaa için ayırdığı vakitleri hiçbir şeye ihlal ettirmediği gibi özelliklerinden bahsedilmiştir. Vaktiyle mecliste bulunanlar arasında olup Mustafa Kemal Paşa'ya yakın olan kişilerin onun bu yapısı hakkında bilgiler verdiklerini de burada vurgulanmıştır. Parçanın son kısmında ise; Mustafa Kemal Paşa'nın düşünceli olduğu anlarda milletin kurtuluşuna yönelik çareler arayan planlar yaptığı belirtilmiş, bu doğrultuda seciyesi hakkında bilgiler aktarılmıştır. OKUMA PARÇASI-3 Kafkas Yollarında Yine Ahmet Refik (Altınay) tarafından kaleme alınan bu parça, bir yedek subay olarak bizzat Ahmet Refik'in I. Dünya Savaşı'nın son yılı olan 1918'de Erzurum, Erzurum ve Trabzon gibi yerlerde gördüğü, şahit olduğu Ermeni katliam ve mezalimlerinin tasvirini içermektedir. Parçanın ilk kısmında; havasıyla, suyuyla ve binalarıyla Erzurum'un fiziki ve tabiatını içeren tasvirler yapılmıştır. Ardından, giyimi kuşamı, konuşması ve misafirperverlik özellikleri dâhilinde Erzurum insanının tasviri yapılmıştır. Daha sonra bu şehrin I. Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali esnasında Ermeni çeteleri tarafından nasıl bir harabeye ve yangın yerine çevrildiğine, insanların nasıl katledildiğine, binalarının nasıl yakılıp yakıldığına ve hatta camilerinin nasıl ambarlara dönüştürüldüğüne dair gözleme dayalı bilgiler aktarılmıştır. Bundan sonra parçada; şehrin muhtelif birkaç yerinden bahsedilerek, Kilise meydanı civarındaki İslam mahallelerinin yakılıp, yıkıldığı ve Rus işgali esnasında şehirde yapılan bir takım değişiklikler aktarılmıştır. Bu kapsamda Erzurum'un, Ruslar tarafından mühim bir askerî harekât üssü olduğunun belirtilmesinden sonra işgal yılları boyunca Rus zabitlerinin aileleriyle birlikte Erzurum'a yerleştirildiği ve bunların da şehirde tiyatro ve sinema gibi yerler yaptıkları kaydedilmiştir. Bu açıdan bakıldığında önemli bilgiler içeren parçanın sonunda ise; Ermenilerin çekilirken büyük bir enkaz hâline getirdikleri Erzurum'da Ruslardan biraz esir kaldığı ve bunlara yapılan insani muameleler ve onların şehirde sürdürdükleri yaşamları hakkında önemli bilgiler aktarılmıştır. OKUMA PARÇASI-4 Boğazların Usulüne Dair Mukavelename (Lozan Sulh Muahedesinden) Bu parça, Lozan Barış Antlaşması'nın tam metnini içeren eserden alınmıştır. Parçada Boğazlarla ilgili yapılan muahede ahkâmına ait hususları içeren iki madde ile alt bentleri aktarılmıştır. Buna göre söz konusu bu maddelerde barış ve savaş zamanlarında boğazlardan gemi geçişi hakkında hükümler ve anlaşma maddeleri belirtilmiştir. Yine Türkiye'nin savaş zamanında tarafsız veya herhangi bir tarafta olma durumuna göre boğazlardan geçecek kendi müttefiklerine ya da karşı cephedeki hükûmetlere ait gemilerin geçişleriyle ilgili hükümler aktarılmıştır. OKUMA PARÇASI-5 Nutuk'tan Bu parça Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün Büyük Nutku'ndan alınmıştır. Parça, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919 tarihindeki gözlemlerini ve memleketin durumunu aktardığı ifadelerden oluşmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın nutkunun bu kısmında ilk olarak; Mondros Mütareke'nin imzalanmasından hem sonra İstanbul'daki

durumdan bahsedilmiş, Osmanlı ordusunun her tarafta yenilmiş sayıldığı ve terhis edildiği hâl ile ilgili manzara tasvir edilmiştir. Ardından Mondros Mütarekesi'nin ağır şartlarına vurgu yapılmış, ifadelerin devamında ise Mütarekenin hükûmetine başlayan işgallerden ve bu işgaller karşısında devletin başındaki Padişah ile hükûmetin başındaki Damat Ferit'in bulunduğu acziyete değinilmiştir. Ardından, İtilâf Devletlerinin, mütareke ahkâmına aykırı olarak, İstanbul'u Adana'yı, Urfa'yı, Maraş'ı, Antep'i, Antalya'yı, Konya'yı, Merzifon'u ve Samsun'u ve 15 Mayıs 1919'da da Yunanlılar vasıtasıyla İzmir'i işgal ettikleri belirtilmiştir. Bunların ardından Rumların ve Ermenilerin teşkilatlanarak yıkıcı ve zararlı faaliyetlerde bulduklarının aktarıldığı parçanın devamında ise azınlıkların bu vaziyetleri karşısında Anadolu vatanseverleri tarafından düşünülen kurtuluş çareleri ile bunun sonucu olarak kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda; Edirne ve havalisinde "Trakya-Paşaeli", Erzurum'da ve Elâziz'de "Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye" ve Trabzon'da "Muhafaza-i Hukuk" adlarını taşıyan cemiyetlerin kurulduğundan bahsedilmiştir. Parçanın sonunda ise İzmir'in işgalinden hemen önceki ve işgalinde sonraki faaliyetlerden ve "Redd-i İlhak" prensi kapsamındaki bilgilere yer verilmiştir. OKUMA PARÇASI-6 Nutuk'tan Bu parça da yine Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün Büyük Nutku'ndan alınmıştır. Parçada Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi öncesinde Erzurum'a gelişi ve İstanbul hükûmetinin baskıları neticesindeki istifasını kapsayan olaylar anlatılmıştır. Burada ilk olarak Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin, Erzurum'da bir kongre toplanmasına yönelik başlattığı ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte yürüttüğü çalışmalardan bahsedilmiştir. Daha sonra Halit Bey ve müfrezesinin milli mücadeleye katılımının nasıl gerçekleştiği ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Parçanın son kısmında ise Harbiye Nezareti vasıtasıyla İstanbul Hükûmeti'nin Mustafa Kemal Paşa'nın Kendisi üzerindeki geri çağırılması dâhilindeki faaliyetlerinden ve bu yönde uyguladığı baskılardan bahsedilmiştir. Sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın kendi ifadeleriyle söz konusu bu baskılara boyun eğmeyerek istifa etmesiyle ilgili olaylar aktarılmıştır.

FARŞÇADA İSİMLER Evrendeki canlı ve cansız bütün varlıkları, soyut ve somut tüm kavramları, duygu, düşünce ve durumları tek tek ya da cins cins karşılayan, varlıkların adı olan, onları tanıtan sözcüklere “isim” denir. İsimler; anlamları, nitelikleri, görevleri, şekil yapıları, kullanılış yerleri, sayıları ve diğer özellikleri açısından farklı türlere ayrılırlar. A. Yapıları Bakımından İsimler 1. Basit isim: Anlamları ve yapıları bozulmadan parçalanamayan, ayrı parçalardan oluşmamış bir/birkaç heceli isimlere “basit isim” denir. 2. Bileşik isim İki ya da daha fazla anlamlı kelimenin, aralarına başka kelimeler ya da ekler giremeyecek şekilde birleşmesi ve birbiriyle kaynaşıp kalıplaşmasıyla oluşan yeni yapılı ve yeni anlamlı isimlere “bileşik isim” denir. Bileşik isimlerde bazen bileşiği oluşturan her söz kendi anlamını koruyarak bileşiğe katılır. Bazen de bileşiği oluşturan sözlerden biri, ikisi veya varsa üçü birden benzetme yoluyla bir anlam kaymasına uğrayarak ilk ve bağımsız anlamlarından farklı bir anlam kazanabilirler. Bileşik isimler tek bir kavrama karşılık olduklarından dilbilgisinde her zaman tek bir sözcüklük isimler gibi işlem görürler. 3. Türetilmemiş isim: Herhangi bir ek yardımıyla türetilmemiş olan, asıl şekilleriyle kullanılan isimlere “türetilmemiş isim” denir. 4. Türemiş isim: Farsça ya da Arapça bir sözcüğün bir ekle birleşmesi yoluyla oluşturulan isimlere “türemiş isim” denir. Bunlar isim kökleri ve gövdelerine türetme ekleri getirilerek elde edilen ve yeni bir anlam ifade eden isimlerdir. Türetme ekleri işlevleri bakımından değişik görevler yüklenmiş olduklarından kök ile yeni kurulan isim arasındaki anlamsal ilişki süregelmekte, ancak türemiş kelime eskisinden farklı yepyeni bir anlam kazanmaktadır. B. Sayıları Bakımından İsimler 1. Tekil isim: Tek bir varlığı gösteren isimlere “tekil isim” denir. Farsçada tekil isimlerin özel işaretleri yoktur. 2. Çoğul isim: Birden fazla varlığı gösteren isimlere “çoğul isim” denir. Çoğul isimler, çoğul ekleri yardımıyla oluşturulurlar. Farsçada; canlıları gösteren isimler, genellikle “ان- (-ân)”; diğer varlıkları gösteren kelimeler ise “ها- (-hâ)” ekiyle çoğul yapılırlar. 3. Arapça Çoğullar 1. Kurallı eril çoğul Arapça eril çoğul ekleriyle çoğul yapılan kelimeler “kurallı eril çoğul” olarak adlandırılır. Bu yapıdaki çoğullar cümle içerisindeki konumlarından hareketle iki farklı ekle yapılırlar. Bu tür Arapça çoğullar, Farsçada da çoğul olarak kullanılırlar. 2. Kurallı dişil çoğul Arapçada “- ات” ekiyle çoğul yapılan bazı kelimeler, Farsçada da aynı şekilde çoğul olarak kullanılırlar. Bu kelimeler, daha çok cansız varlıkları gösterirler: 3. Kuralsız çoğul Arapçada kuralsız çoğul, kelimelerin tekil kalıpları değiştirilerek oluşturulur. Yapılışları genel bir kurala dayanmayan bu tür çoğulların öğrenilmelerini kolaylaştıran birtakım kalıpları bulunmaktadır. Yukarıdaki çoğul eklerinden herhangi birini bulundurmadan tekil şekillerinin başına ya da ortasına bazı harfler eklenerek, çıkarılarak ya da tekil şekillerindeki hareketleri değiştirilerek elde edilirler. C. Anlamları bakımından İsimler 1. Topluluk İsmi Biçim bakımından tekil isimler gibi görüldüğü ve çoğul yapma eklerinden herhangi birini taşımadığı hâlde çokluk ifade eden, topluluk adı olan ve birden fazla ya da grup hâlindeki varlıkları gösteren isimlere “topluluk ismi” adı verilir. 2. Alet ismi Aletleri gösteren adlara “alet ismi” denir. Bu isimler daha çok herhangi bir kelimedenden türetilmemiş asıldan alet ismi olan sözcüklerdir. Bazı aletler için fiillerden isimler türetilmiştir. 3. Küçültme ismi Küçültme anlamı ifade eden isimlere “küçültme ismi” denir. Küçültme isimleri, isimlerin sonlarına ilave edilen birtakım eklerle elde edilirler. İsimlerde Cinsiyet Farsçada bütün sözcükleri erillik ve dişillikleri açısından kapsayan genel bir cinsiyet ayrımı yoktur. Özellikle nesnelere gösteren isimlerde cinsiyet ayrımı söz konusu değildir. Canlıları gösteren isimlerde genellikle eril ve dişilleri gösteren ayrı ayrı kelimeler kullanılır. Eril isimlere “نر ner” ya da “نرہ nerre” sıfatları; dişil isimlere ise “ماده mâde” sıfatı eklenerek de isimlerin cinsiyetleri belirtilir. TAMLAMALAR Tek tek hareketsiz duran sözcükleri harekete geçiren ve onlara canlılık kazandıran, birbirleriyle olan ilgileridir. İki ya da daha fazla sözcüğün birbirleriyle ilişkili olarak sıralanmalarına, aralarında değişik açılardan bir birlik kurmalarına anlatım denir. Anlatımlar genelde iki yönlü gelişirler: ya yargı bildirirler ya da bildirmezler. Anlatımların temel unsurları olan kelimeler, bazen bir fiil etrafında belli bir duygu ya da düşünceyi anlatmak için toplanır. Fiili olan bu gruplara yargılı anlatım adı verilir. Bu tür gruplaşmalardan cümleler doğar. İSİM TAMLAMASI İsim tamlamaları en az iki isim, isim soylu ya da isim yerine kullanılan sözcüğün birleşmesiyle oluşur. Bazı durumlarda bir ismin anlamının tam olarak belirtilebilmesi amacıyla bir başka isim, zamir ya da isim soylu diğer kelime türlerinden yardım alınır. Tamlamalar, genellikle bir isim ile isim soyundan olan diğer kelimeler arasında kurulurlar. İsim tamlamalarında; anlamı belirtmede yardımcı olan, belirten sözcük “مضاف التامlayan”; anlamı belirtilen sözcük de, “مضاف التاملanan” olarak adlandırılır. 1. Tamlanan: İsim tamlamasında anlamı tamamlanan, belirtilen, özelleştirilen, açıklanan,

sınırlanan ve amaç tutulan kelimeye “tamlanan” adı verilir. Muzâf, isim tamlamasında asıl unsurdur. 2. Tamlayan: İsim tamlamalarında ismin anlamını değişik açılardan belirten, açıklayan, çeşitli açılardan sınırlarını özelleştiren yardımcı kelimelere “tamlayan” adı verilir. A. Yapıları Bakımından Tamlamalar 1. Ters çevrilmiş tamlama Farsça isim tamlamalarında kural gereği مضاف tamlanan önde, مضاف اليه tamlayan ise sonda yer alır. Bu iki unsur arasında bağlayıcı olarak tamlama esresi kullanılır. Ancak مضاف اليه'in önce, مضاف'ın daha sonra yer aldığı tamlamalarda tamlama esresi kalkar. 2. Kesik tamlama İsim tamlamalarında tamlamanın parçalarını birbirine bağlayan tamlama esresi ortadan kaldırılarak oluşturulan bu tamlamalarda, tamlama unsurları yer değiştirmeden oldukları yerlerde kalır. 3. “را lı” tamlama Bazı isim tamlamalarında tamlama esresi düşürülerek muzâf ile muzâfun ileyh yer değiştirilir. Sonra da muzâfun ileyh'in sonuna bir “را” edatı konulur: 4. Zincirleme isim tamlaması Şahıslar ve nesnelere açıklanması istenen özelliklerini ifade edebilmek için her zaman iki kelimenin bir araya gelerek bir tamlama oluşturması yeterli olmayabilir. Bu durumda belirleyici kelimelerin sayısı artırılarak istenilen nitelikler ifade edilir. Master Zaman ve şahısla ilgisi bulunmaksızın eyleme konu olan kelimelere “master” denir. Masterlar bir eylemin gerçekleştirilmesini, bir hareketin meydana gelmesini zaman ve şahıs kavramlarını göz önünde bulundurmadan ifade eden kelimelerdir. Bir başka ifadeyle masterlar, fiillerin soyadları, fiilleri tanıtan kelimelerdir. Her fiil mastarıyla tanınır. Farsçada masterlar دن ve تن eklerinden biriyle biterler. Masterların; Yapma master, Basit master, Bileşik master Hafifletilmiş master ve Birkaç masterlı fiiller gibi türleri vardır.

I. SIFAT A. Yapıları Bakımından Sıfatlar Varlıkları değişik açılardan niteleyen ya da belirleyen; onların durumlarını, renklerini, biçim, sıra ve sayılları gibi özelliklerini açıklayarak, niteleyerek ya da belirleyerek sergileyen kelimelere “صفت sıfat” denir. Sıfat tamlamalarında sıfatın nitelediği kelime “موصوف nitelenen” adını alır. Nitelenen isim başta bulunduğu sınıfta sıfat ile nitelediği isim birbirlerine tamlama esresi ile bağlanır: 1. Basit Sıfat Tek bir kelimedenden oluşan, daha küçük parçalara bölündüklerinde anlamlarını kaybeden sıfatlara “صفت ساده basit sıfat” adı verilir. 2. Bileşik sıfat Birden fazla bağımsız anlamlı kelimenin bir araya gelerek aralarına herhangi bir bağlaç ya da ek almaksızın birleşip kaynaşarak oluşturdukları yeni anlamlı ve yeni yapıdaki sıfatlara “صفت مرکب bileşik sıfat” denir. 3. Türetilmemiş sıfat Herhangi bir ek yardımıyla türetilmemiş olan, asıl şekilleriyle kullanılan isimlere “اسم جامد türetilmemiş isim” denir. 4. Türemiş sıfat İsim, sıfat ya da fiil gövdelerine birtakım ekler ilave edilerek oluşturulan sıfatlara “صفت مشتق türemiş sıfat” adı verilir. 5. Sıfat Grubu Birkaç kelimedenden oluşan; niteleme, belirleme ve açıklama anlamları taşıyan yargısız anlatım kategorisindeki sözcükler topluluğuna “گروه وصفی sıfat grubu” adı verilir. Bu niteleme gruplarının yapısında genellikle sıfat bulunmaz. B. Görevleri Bakımından Sıfatlar 1. Niteleme Sıfatı İsimlerin rengi, boyutu, cinsi, şekli, miktarı, durumu, değeri vb. özelliklerini açıklayan sıfatlara “صفت بیانی niteleme sıfatı” denir. 2. Yalın sıfat Üstünlük ya da en üstünlük anlamlı karşılaştırma eklerinden herhangi birini taşımayan, yalın olarak bir kelimenin sadece özelliğini belirten sıfatlara “صفت ساده yalın sıfat” adı verilir. 3. Etken ortaç Farsçada etken ortaçlar, sıfat anlamı içeren, aynı zamanda bir eylemi yapan ya da bir durumda bulunana gösteren kelimelerdir. Bunlar da, diğer fiilimsiler gibi ikili özellikler gösterir ve hem isimsel, hem de fiilsel farklı görevlerde kullanılırlar. Farsça fiil gövdelerine birtakım eklerin ilavesiyle elde edilen etken ortaçlar, niteleyici özellikler taşıdıkları ve bu açıdan sıfatlara benzedikleri için sıfat görevinde; fiilsel özellikler taşıdıkları ve fiile benzedikleri için de fiil görevinde kullanılırlar. Önemli yapıları şunlardır Geçmiş zaman gövdesine “هـ” eklenerek elde edilen edilgen ortaçlar, etken ortaçlar gibi bir taraftan sıfatlara ait niteleyici özellikler taşıdıkları için sıfat gibi belirleyici görevlerde bulunan; diğer taraftan fiilsel özellikler taşıdıkları için cümle içerisinde fiiller gibi birtakım görevlerde kullanılabilen kelimelerdir. Edilgen ortaçlar, genellikle geçmiş zamanla ilgili yapılardır. Etken ortaçlar ile edilgen ortaçların kullanım ve anlam açısından farklılıkları; etken ortaçlar ile anlatılan olayın ya da hareketin şimdiki zaman, geniş zaman ya da gelecek zamanda gerçekleşecek olması; edilgen ortaçlarla ifade edilen eylemlerin de genellikle geçmiş zamanda meydana gelmiş olmasıdır. 4. Liyakat sıfatı Birtakım özellikler ve niteliklerin kişiler ya da nesnelere yaradır olduğunu ifade eden sıfat türüne “صفت لیاقت liyakat sıfatı” denir. Bu sıfatların en çok kullanılan türleri şu şekillerde oluşturulur. 5. Aitlik sıfatı Kişiler, nesnelere ya da niteliklerin aitliklerini ifade eden sıfatlara “صفت نسبی aitlik sıfatı” adı verilir. Şu şekillerde oluşturulurlar. II. SIFATLARDA DERECELENME 1. Yalın sıfat Üstünlük ve en üstünlük anlamları ifade etmeden, bu anlamları ifade eden ekleri de taşımadan niteleme görevinde bulunan sıfatlara “صفت مطلق yalın sıfat” adı verilir. 2. Üstünlük sıfatı Kişiler ya da nesnelere, diğer kişiler ya da nesnelere karşılaştırılmak istendiğinde sıfatın sonuna üstünlük bildiren “تر ter” eki ilave edilerek karşılaştırma yapılır. Bu ekin sonunda yer aldığı sıfata “صفت برتری üstünlük sıfatı” adı verilir. 3. En üstünlük sıfatı Birden fazla nitelenen bir özellikleri açısından karşılaştırıldıklarında, bu özelliği en çok bulunduranı ifade edebilmek için sıfatın sonuna en üstünlük anlamını ifade eden “ترین ترین” eki ilave edilir. Bu tür sıfatlara “صفت برترین en üstünlük sıfatı” adı verilir. En üstünlük sıfatı genellikle nitelediği isimden önce gelir. Nitelediği ismin çoğul olması durumunda, söz konusu sıfat ile nitelediği kelime arasına "tamlama esresi" konulur. 2. Belirtme Sıfatı Varlıkları işaret, sayı, sıra, soru ve belirsizlik yoluyla belirterek; sıraları, sayıları, yerleri vb. durumlarını bildiren sıfatlara, “صفت تعیینی belirtme sıfatı” adı verilir. Sıfat tamlamalarında niteledikleri kelimelerden önce yer alan belirtme sıfatları: “işaret sıfatı”, “sayı sıfatı”, “soru sıfatı” ve “belgisiz sıfat” olmak üzere dört türe ayrılırlar. 1. İşaret sıfatı Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlara “صفت اشاره işaret sıfatı” adı verilir. Tek başlarına kullanıldıklarında isimlerin yerini tutan ve işaret zamirleri olan “این” ve “آن” kelimeleri, herhangi bir kelimeyle birlikte bulunarak onu nitelediklerinde işaret sıfatı olurlar. 2. Sayı sıfatı Varlıkların sayılarını bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar, başlarına ya da sonlarına herhangi bir ek almamış olan yalın hâldeki sayılardır ve birlikte buldukları kelimenin sayısını gösterirler. 1’den 10’a kadar sayılar. 3. Soru sıfatı İsimler ya da isim soylu kelimelerle birlikte bulunarak onların durumlarını, konularını, yerlerini, sayılarını vb. değişik özelliklerini soru yoluyla belirten sıfatlara “صفت پرسشی soru sıfatı” denir. 4. Belgisiz sıfat

Varlıkları belirsiz olarak değişik derecelerde belirten, açıklayan ve niteleyen sıfatlardır. Bu sıfatlar, özellikle varlıkların miktarları ve sayılarını kapalı bir şekilde bildirirler III. SIFAT TAMLAMASI

Tamlamayı oluşturan parçalardan en az bir tanesi niteleme görevli bir sıfattan oluştuğunda söz konusu kelime grubuna “sıfat tamlaması” adı verilir. Farsça söz dizimi kuralları gereği normal sıfat tamlamalarında önce nitelenen sonra da niteleyen sözcük yer alır. Aralarında ise tamlama esresi bağ ve ilgi kuran araç olarak bulunur. Ancak belirtme sıfatlarıyla kurulu sıfat tamlamalarında genellikle tersi bir sıralama söz konusudur. Bu tamlamalarda tamlama esresi de yer almaz. Sıfat tamlamaları genellikle şu şekillerde oluşur.

OSMANLIDA YAZI ÇEŞİTLERİ İslâm dinini kabul eden hemen hemen bütün toplumların dinî bir gayretle benimsediği Arap yazısı, hicretten birkaç asır sonra İslâm ümmetinin ortak değeri hâline gelmiştir. Başlangıçta Arap yazısı olarak kullanılan ifade zamanla “İslâm hattı” vasfını kazanmıştır. Arap yazı sisteminde harflerin çoğu kelimenin başına, ortasına ve sonuna gelişine göre yapı değişikliğine uğrar. Osmanlı arşiv belgelerinde sık kullanılan yazı türlerinin başlıcaları Divânî , Rik’a, Siyâkat, Ta’lik, Nesih ve Sülüs’tür. Hat Yazısının Tarihçesi Arap coğrafyasında ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, Arap yazısının ortaya çıkışı ile ilgili olarak iki görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden birincisi Arap yazısının Kuzey Sami alfabelerinden olan Ârâmî-Nabatî alfabelerinden ortaya çıktığı, ikincisi ise Güney Arabistan’da ortaya çıkan ve Güney Sami alfabelerinden biri olan Himyerî adı verilen bir yazıdan ortaya çıktığı ifade edilmiştir. İslam’ın doğuşundan Osmanlı dönemine kadar önemli gelişme gösteren İslam yazısı İstanbulun fethinden sonra kültür ve sanat açısından ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Osmanlıda yazı çeşitleri hat olarak ifade edilmektedir. Hat kelimesi sözlük anlamı olarak satır, yazı, çizgi uzun ve doğru yol anlamlarında kullanılır. Arap yazısını Arapların dışında, Türkler, İranlılar, Pakistanlılar, Afganlar başta olmak üzere bütün İslâm coğrafyasında kullanılmıştır. Osmanlı sultanları ve bazı devlet adamları hattatları koruyup desteklemişlerdir. Bu dönemde çeşitli bölüklerden oluşan, aylıklı sanatkârların çalıştığı “ehl-i hiref” adı verilen bir teşkilat bulunmaktaydı. Osmanlı hat sanatkârları, İslâmî anlayışa göre resim ve heykel gibi sanat dallarına sıcak bakılmadığı için sanat kabiliyetlerini genellikle hat sanatında göstermişlerdir. Fatih Sultan Mehmed döneminde saray teşkilatına bağlı Nakkaşhâne-i Rum ve Nakkaşhane-i Acem adlı iki atölye kurarak İslam dünyasında tanınmış hat sanatkârlarını cazip imkânlarla İstanbul’a davet etmiş ve yeni hattatların yetişmesi için her türlü desteği sağlamıştır. Osmanlı hat sanatında kullanılan yazı çeşitleri Aklâm-ı Sitte olarak isimlendirilmiştir. Osmanlı hat sanatının üstatlarına örnek olarak; Ahmed Karahisari (1468-1556), Mustafa Rakım Efendi (1757-1826), İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946), Mehmet Şefik Bey (1819-1880) verilebilir. Aklâm-ı Sitte Aklâm-ı Sitte; sülüs, nesih, muhakkak, reyhani, tevki’, rıkâ’ yazılarıdır. Arap yazısının tarihi gelişimi İslam ile paralellik gösterdiğinden Arap yazısına İslam yazısı da denmektedir. Osmanlı hat sanatında kullanılan yazı çeşitleri Aklâm-ı Sitte olarak isimlendirilmiştir. Osmanlıda Kullanılan Yazı Çeşitleri Osmanlıda yazı çeşitleri hat olarak ifade edilmiştir. Hat kelimesi sözlük anlamı olarak satır, yazı, çizgi uzun ve doğru yol anlamlarında kullanılır. Hat sanatının temelinde geçmişten gelen köklü bir eğitim geleneği anlayışı olmuştur. Osmanlı döneminde hat eğitime baktığımızda eğitimin belli bir düzen ve disiplin içinde, titizlikle yürütüldüğü görülmüştür. Osmanlıda kullanılan yaygın kullanılan yazı çeşitleri Sülüs, Nesih, Siyâkat, Rik’a, Talik ve Divani’dir. Sülüs Hattı Sülüs hattı nesihle beraber meşhûr hattat İbn Mukle tarafından Kufe’de ortaya çıkarılarak geliştirilmiştir. Sülüs hattı Osmanlı dönemindeki kitabeler, berat, fermanların bazı kısımları, kitap ve mecmuaların başlıklarında kullanılmıştır. Nesih Hattı Nesih hattı kitap yazımı noktasında diğer yazı çeşitlerine göre daha fazla kullanılmıştır. Nesih yazısı daha çok kitap yazısında kullanılmıştır. Nesih hattı, açık ve tok bir yazı olmasından dolayı en çok okunaklı ve en çok kullanılan yazılardandır. Siyâkat Hattı Siyâkat yazısı, Osmanlı Devletinde kullanılan okunması en zor yazı çeşididir. Siyâkat yazısı, Osmanlı devletinde arazi ve emlak defterleri, defter-i Hâkânî ve mâlî konular gibi resmî kayıtlarda kullanılmıştır. Rik’a Hattı Rik’a hattı mektup, pusula, bütün özel ve resmî yazışmalarda ve son dönem bazı basılı eserlerde kullanılmıştır. XIX. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlayan rik’a hattı, XX. yüzyılda iki ayrı rik’a şeklinde kullanılmıştır. Birincisi eski rik’a denilen bab-ı âli rik’ası ikincisi İzzet Efendi (1841 -1903) rik’asıdır. Ta’lik Hattı Ta’lik yazısı, İstanbul’un fethinden sonra Osmanlı Meşihat Dairesi ve ilmiye sınıfının resmî yazısı olmuştur. Ta’lik yazısı Osmanlı paleografyasında önemli bir yer tutmaktadır. Ta’lik yazısı, İlmiye yazılarından fetvâ, kadı arzı, hüccet, şer’iyye sicillerinde, bazı kitabeler, mezar taşlarında kullanılmıştır. Divânî Hattı Divânî ifadesi terim olarak, padişahın iradelerini emirlerini, buyruklarını yazmak için kullanılan yazı demektir. Divânî Hat, Osmanlı devletinin resmî yazısı olup fermân, berât, nâme, ahidnâme, sebab-i tahrir hükümleri, mühime, şikâyet ve ahkâm defterleri gibi divân-ı hümayunda tutulan kayıtlarda kullanılmıştır.

OKUMA PARÇASI I SAKARYA TÜRKÜSÜ İnsan bu, su misali, kıvrım kıvrım akar ya; Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya. Su iner yokuşlardan, hep basamak basamak; Benimse alın yazım, yokuşlarda susamak. Her şey akar, su, tarih, yıldız, insan ve fikir; Oluklar çift; birinden nur akar; birinden kir. Akışta demetlenmiş, büyük, küçük, kâinat; Şu çıkan buluta bak, bu inen suya inad! Fakat Sakarya başka, yokuş mu çıkıyor ne, Kurşundan bir yük binmiş, köpükten gövdesine; Çatlıyor, yırtınıyor yokuşu sökmek için. Hey Sakarya, kim demiş suyaurulmaz perçin? Rabbim isterse, sular büklüm büklüm burulur, Sırtına Sakaryanın, Türk tarihi vurulur. Eyvah, eyvah, Sakaryam, sana mı düştü bu yük? Bu dâva hor, bu dâva öksüz, bu dâva büyük! Ne ağır imtihandır, başındaki Sakarya! Binbir başlı kartalı nasıl taşır kanarya? İnsandır sanıyordum mukaddes yüke hamal. Hamallık ki, sonunda, ne rütbe var, ne de mal, Yalnız acı bir lokma, zehirle pişmiş aştan; Ve ayrılık, anneden, vatandan, arkadaştan. Şimdi dövün Sakarya, dövünmek vakti bu ân; Kehkeşanlara kaçmış eski güneşleri an! Hani Yunus Emre ki, kıyında geziyordu; Hani ardına çil çil kubbeler serpen ordu? Nerede kardeşlerin, cömert Nil, yeşil Tuna; Giden şanlı akıncı, ne gün döner yurduna? Mermerlerin nabzında hâlâ çarpar mı tekbir? Bulur mu deli rüzgâr o sedayı: Allah bir! Bütün bunlar sendedir, bu girift bilmeceler; Sakarya, kandillere katran döktü geceler. Vicdan azabına eş, kayna kayna Sakarya, Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya! İnsan üç beş damla kan, ırmak üç beş damla su; Bir hayata çattık ki, hayata kurmuş pusu. Geldi ölümlü yalan, gitti ölümsüz gerçek; Siz, hayat süren leşler, sizi kim diriltecek? Kafdağını assalar, belki çeker de bir kıl! Bu ifritten sualin, kılını çekmez akıl! Sakarya, sâf çocuğu, mâsum Anadolunun, Divanesi ikimiz kaldık Allah yolunun! Sen ve ben, gözyaşıyla ıslanmış hamurdanız; Rengimize baksınlar, kandan ve çamurdanız! Akrebin kıskacında yoğurmuş bizi kader; Aldırma, böyle gelmiş, bu dünya böyle gider! Bana kefendir yatak, sana tabuttur havuz; Sen kıvrıl, ben gideyim, Son Peygamber Kılavuz! Yol onun, varlık onun, gerisi hep angarya; Yüzüstü çok süründün, ayağa kalk, Sakarya! .. Necib Fâzıl OKUMA PARÇASI II FORSA Akdeniz'in sonsuz ufuklarına bakan küçük tepe, mini mini bir çiçek ormanı gibiydi. İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri kumsala inen keçiyoluna düşüyor, ilkbaharın tatlı rüzgârıyla sarhoş olan martılar, çılgın sesleriyle havayı çınlatıyorlardı. Badem bahçesinin yanı geniş bir bağdı. Beyaz taşlardan yapılmış kısa bir duvarın ötesindeki zeytinlik, ta vadiye kadar iniyordu. Bağın ortasındaki yıkık kulübenin kapısız girişinden bir yaşlı çıktı. Saçı sakalı bembeyazdı. Kamburunu düzeltmek istiyormuş gibi gerindi. Elleri, ayakları titriyordu. Gök kadar boş, gök kadar sakin duran denize baktı, baktı. Duvarın dibindeki taş yığınlarına çöktü. Başını ellerinin arasına aldı. Sırtında yırtık bir çuval vardı. Çıplak ayakları topraktan yoğurulmuş sanılacaktı. Zayıf kolları kirli tunç rengindeydi. Tekrar başını kaldırdı. Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye dikkatle baktı. Fakat görünürde bir şey yoktu. Bu, her gece uykusunda kendini kurtarmak için birçok gemilerin pupa yelken geldiğini gören zavallı eski bir Türk forsasıydı. Esir olalı kırk seneden fazla geçmişti. Otuz yaşında, dinç, levent, güçlü bir kahramanken Malta korsanlarının eline düşmüştü. Yirmi sene onların kadirgârlarında kürek çekti. Yirmi sene iki zencirle iki ayağından nemli bir geminin dibine bağlanmış yaşadı. Yirmi senenin yazları, kışları, rüzgârları, fırtınaları, güneşleri onun granit vücudunu eritemedi. Zencirleri küflendi, çürüdü, kırıldı. Yirmi sene içinde birkaç defa halkalarını, çivilerini değiştirdiler. Fakat onun çelikten daha sert kaslı bacaklarına bir şey olmadı. Yalnız abdest alamadığı için üzüldü. Daima güneşin doğduğu tarafı sol ilerisine alır, gözlerini kibleye çevirir, beş vaktini gizli gizli işaretle kıldırı. Elli yaşına gelince, korsanlar onu, "Artık iyi kürek çekemez!" diye çıkarıp bir adada satmışlardı. Efendisi bir çiftçiydi. On sene kuru ekmekle onun yanında çalıştı. Allah'a çok şükreliyordu. Çünkü artık bacaklarından çivili değildi. Abdest alabiliyor, tam kiblenin karşısına geçiyor, unutmadığı âyetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu. Bütün umudu memleketine, Edremid'e kavuşmaktı. Otuz sene içinde bir an bile umudunu kesmedi. "Öldükten sonra dirileceğime nasıl inanıyorsam, elli yıl esirlikten sonra da memleketime kavuşacağıma öyle inanıyorum!" derdi. En şanlı en meşhur Türk gemicilerdendi. Daha yirmi yaşındayken, Tarık Boğazı'nı geçmiş, poyraza doğru günlerce, aylarca, kenar kıyı görmeden gitmiş, rast geldiği ıssız adalardan vergiler almış, irili ufaklı donanmaları tek başına hafif gemisiyle berbad etmişti. O zamanlar Türkeli'nde nâmı dillere destandı. Padişah bile kendisini saraya çağırılmış maceralarını dinlemişti. Çünkü Hızır Aleyhisselam'ın gittiği ülkeleri dolaşmıştı. Öyle denizlere gitmişti ki, üzerinde dağlardan, adalardan büyük buz parçaları yüzüyordu. Oralari tamamıyla başka bir yerdi. Altı ay gündüz, altı ay gece olurdu! Karısını, işte bu, senesi bir büyük günle bir büyük geceden oluşan başka yerden almıştı. Gemisi altın, gümüş, inci, elmesesir dolu, ülkesine dönerken kenarsız denizin ortasında evlenmiş, oğlu Turgut, Çanakkale'yi

geçerken doğmuştu. Şimdi kırk beş yaşında olmalıydı. Acaba yaşıyor muydu? Hayalini unuttuğu, karlardan beyaz karısı acaba hâlâ sağ mıydı? Kırk senedir, yalnız taht şehrinin, İstanbul'un minareleri, ufku, hayalinden hiç silinmemişti. "Bir gemim olsa gözümü kapar, Kabataş'ın önüne demir atarım" diye düşünürdü. Altmış yaşını geçtikten sonra efendisi, onu sözde özgür bırakmıştı. Bu özgür bırakmak değil, sokağa, açlığa atmaktı, Yaşlı esir, bu yıkık bağın içindeki yıkık kulübeyi buldu. İçine girdi. Kimse bir şey demedi. Ara sıra kasabaya iniyor, yaşlılığına acıyanların verdiği ekmeğe parçalarını toplayıp dönüyordu. On sene daha geçti. Artık hiç gücü kalmamıştı. Hem bağ sahibi de artık kendisini istemiyordu. Nereye gidecekti? OKUMA PARÇASI III Çanakkale Şehitlerine Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi? En kesif orduların yükleniyor dördü beşi, Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya Kaç donanmayla sarılmış ufucuk bir karaya. Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı Nerde gösterdiği vahşetle Bu Bir Avrupalı Dedirir yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi, Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi! Eski Dünyâ, Yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer, Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer. Yedi iklimi cihânın duruyor karşında, Avustralya'yla berâber bakıyorsun: Kanada! Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk; Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk. Kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ... Hani, tâ'ûna da zuldür bu rezil istilâ! Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-i asil, Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyla sefil, Kustu Mehmedçiğin aylarca durup karşısına; Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına. Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz... Medeniyet denilen kahbe, hakikat, yüz­süz. Sonra mel'undaki tahrîbe müvekkel esbâb, Öyle müdhiş ki: Eder her biri bir mülkü harâb. Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı; Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı; Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin; Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin. Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam ; Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam. Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer; O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer... Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak, Boşanır sırtlara, vâdilere, sağnak sağnak. Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seyler Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere, Sürü hâlinde gezerken sayısız tayyâre. Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermîler... Kahraman orduyu seyret ki bu tehdide güler! Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından; Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat îman? Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm? Çünkü te'sîs-i İlâhî o metîn istihkâm. Sarılır, indirilir mevki'-i müstahkemler, Beşerin azmini tevkîf edemez sun'-i beşer; Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedî serhaddi; "O benim sun'-i bedî'im, onu çiğnetme" dedi. Âsım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek: İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek. Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar... O, rûkû olmasa, dünyâda eğilmez başlar, Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor; Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor! Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker! Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer. Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i... Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi... Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın? "Gömelim gel seni târîhe" desem, sığmazsın. Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb... Seni ancak ebediyetler eder istîfâb. "Bu, taşındır" diyerek Kâ'be'yi diksem başına; Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına; Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ nâmıyla, Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyla; Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan, Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan; Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına, Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına, Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem; Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsen; Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana... Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana. Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini, Şarkın en sevgili sultânı Salâhaddîn'i, Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran... Sen ki, İslâm'ı kuşatmış, boğuyorken hüsrân, O demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın; Sen ki, rûhunla berâber gezer ecrâmı adın; Sen ki, a'sâra gömülse taşacaksın... Heyhât, Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât... Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber, Sana âğuşunu açmış duruyor Peygamber. OKUMA PARÇASI IV NUTUK'TAN Efendiler, askerlikten istifamı müteakib, Erzurum halkının bilâ-istisna ve Vilâyât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin Erzurum şubesinin, hakkımda pek bâriz bir surette gösterdikleri itimad ve samimiyetin bende bıraktığı unutulmaz hâtırayı, burada, alenen zikretmeyi bir vecibe addederim. Cemiyetin Erzurum şubesinden aldığım 10 Temmuz 335 tarihli tezkerede, "cemiyetin başına geçmemi ve heyet-i fa'ale riyasetini kabul etmemi teklif ediyorlar ve beraber çalışmak üzere tâyin ve tefrik ettikleri beş zâtın isimlerini bildiriyorlardı." Bu beş zât; Raif Efendi, mütekâid Binbaşı Süleyman Bey, mütekâid Binbaşı Kâzım Bey, Albayrak Gazetesi Müdürü Necati Bey, Dursun Beyzâde Cevad Bey idi. Bahsettiğim tezkerede, Rauf Bey'in de hey'eti fa'ale riyaset-i sâniyelğine intihâb edildiği bildiriliyordu (Vesika: 36). Bu tarihlerde, Erzurum Şubesi Heyeti idaresi reisi Raif Efendi ve âza; Hacı Hâfız Efendi, Süleyman Bey, Maksûd Bey, Mesud Bey, Necati Bey, Ahmed Bey, Kâzım Bey ve Kâtip Cevad Bey idi. Erzurum şubesi, İstanbul'daki merkez-i idare riyasetlerine isâle çalıştıkları bir telgrafla, "merkez-i umûmi namına beyan-ı rey ve mütalâa eylemek salâhiyetinin, bana verildiğinin telgrafla iş'arını" da rica ettiler (Vesika: 37) Bundan başka, bizim, Erzurum Kongresine girmemizi teshîl için, kongreye Erzurum mümessili olarak intihâb edilmiş olan mütekâid Binbaşı Kâzım ve Dursun Beyzâde Cevad Beyler mümessillikten istifa ettiler. Efendiler, malûm-ı âlileri olduğu veçhile Erzurum Kongresi 335 senesi Temmuzunun 23 üncü günü, pek mütevazı bir mektep salonunda in'ikad etdi.

OKUMA PARÇASI I Nutuk'tan Efendiler, Meclis'in küşâd olunduğu ilk günlerde; Meclis'e, içinde bulunduğumuz vaziyet ve şerâiti izah ve tâkib ve tatbikini muvafık mütalâa ettiğim nokta-i nazarlarımı arz etdim. Bu nokta-i nazarların başlıcası, Türkiye'nin, Türk Milleti'nin tâkib etmesi lâzım gelen siyasi prensibe müte'allik idi. Malûmdur ki, Osmanlılar devrinde, muhtelif meslek-i siyasiler tâkib olunmuştu ve olunuyordu. Ben, bu siyasi mesleklerin hiçbirinin, yeni Türkiye teşekkül-i siyasisinin mesleği olamayacağına kani' olmuşum. Bunu, Meclis'e anlatmaya çalıştım. Bu nokta üzerinde, bilâhare de çalışmaya devam olunmuşdur. Bu husûsa dair, evvel ve âhir, vuku' bulmuş olan beyanâtımın esas noktalarını, burada hep beraber hatırlamayı faydalı bulurum. Efendiler, bilirsiniz ki, hayat demek, mücadele, müsademe demektir. Hayatta muvaffakiyet, mutlaka mücadelede muvaffakiyetle mümkündür. Bu da, mânen ve maddeten kuvvete, kudrete istinâd eder bir keyfiyettir. Bir de; insanların meşgul olduğu bütün mesâil, mâruz kaldığı bi'l-cümle mehâlik, istihsâl ettiği muvaffakiyetler, ma'serî, umûmî bir mücadelenin dalgaları içinden tevellüd edegelmıştır. Akvâm-ı şarkiyenin, akvâm-ı garbiyeye taarruz ve hücumu, tarihin belli başlı bir safhasıdır. Akvâm-ı şarkiyeye meyânında, Türk unsurunun başta ve en kâvî olduğu malûmdur. Fi'l-hakika Türkler, kable'l-islâm ve bade'l-islâm, Avrupa içerisine girmişler, taarruzlar, istilâlar yapmışlardır. Garba taarruzlar, istilâlar yapmışlardır. Garba taarruz eden ve istilâlarını İspanya'da Fransa hudutlarına kadar temdîd eden Araplar da vardır. Fakat Efendiler, her taarruza karşı, daima, mukâbil taarruz düşünmek lâzımdır. Mukâbil taarruz ihtimalini düşünmeden ve ona karşı emniyete şâyân tedbir bulmadan hareket edenlerin âkıbeti, mağlûb ve münhezim olmaktır, münkariz olmaktır. Garbın, Araplara mukâbil taarruzu, Endülüs'te acı ve şâyân-ı ibret bir felâket-i tarihiye ile başladı. Fakat orada bitmedi. Tâkib, Afrika şimalinde devam etti. Atillâ'nın, Fransa ve Garbî Roma topraklarına kadar teşmîl edilmiş olan imparatorluğunu hatırladıktan sonra, Selçuk Devleti enkazı üzerinde teşekkül eden Osmanlı Devleti'nin, İstanbul'da Şarkî Roma İmparatorluğu'nun tac ve tahtına sahib olduğu devirlere ircâ'-ı nazar edelim. Osmanlı tacdarları içinde, Almanya'yı, Garbî Roma'yı zapt u istilâ ederek muazzam bir imparatorluk kurmak teşebbüsünde bulunmuş olan vardı. Yine, bu hükümdarlardan biri, bütün İslâm âlemini bir noktaya rabt ederek sevk ve idare etmeyi düşündü. Bu emelin sevkiyle Suriye'yi, Mısır'ı zapt etdi. Halife unvanını takındı. Diğer bir sultan da, hem Avrupa'yı zapt etmek, hem âlem-i İslâm'ı hükmü ve idaresi altına almak gayesini tâkib etdi. Garbın mütemâdî mukâbil taarruzu, İslâm âleminin hoşnutsuzluğu ve isyanı ve böyle cihangîrâne tasavvurlar ve emellerin aynı hudûd içine aldığı muhtelif 'unsurların adem-i imtizacları, bi'n-netîce emsali gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu da, tarihin sinesine tevdi' etdi. Efendiler; hâricî siyasetin, en çok alâkadar olduğu ve istinâd ettiği husus, devletin dâhilî teşkilâtıdır. Hâricî siyaset, dâhilî teşkilâtle mütenâsib olmak lâzımdır. Garbda ve şarkda başka, başka tebay'i ve harsa ve emele mâlik mütehâlif 'unsurları cem' eden bir devletin dâhilî teşkilâtı, elbette asılsız ve çürük olur. O halde hâricî siyaseti de esaslı ve metîn olamaz. Böyle bir devletin teşkilâtı dâhiliyesi, bilhassa millî olmaktan uzak olduğu gibi, meslek-i siyasisi de millî olamaz. Buna nazaran, Osmanlı Devleti'nin siyaseti millî değil, fakat, gayr-i vâzih ve gayr-i müstakar idi. Muhtelif milletleri, müşterek ve umûmî bir unvan altında cem' etmek ve bu muhtelif unsur kütlelerini aynı hukuk ve şerait altında bulundurarak kavî bir devlet tesis etmek, parlak ve câzib bir nokta-i nazar-ı siyasîdir. Fakat aldattıcıdır. Hattâ, hiçbir hudûd tanımayarak, dünyada mevcut bütün Türkleri dahi bir devlet halinde birleştirmek, gayr-i kâbil-i istihsâl bir hedeftir. Bu, asırların ve asırlarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı hâdisât ile meydana koyduğu bir hakikattir. Panislâmizm, panturanizm siyasetinin muvaffak olduğuna ve dünyayı saha-i tatbik yapabildiğine tarihte tesadüf edilememektedir. Irk farkı gözetmeksizin, bütün beşeriyete şâmil, cihangîrâne devlet teşkîli hırslarının netâyici de tarihte mazbuttur. Müstevlî olmak hevesleri, mevzu'-ı bahsimizin hâricindedir. İnsanlara her türlü hissiyat ve revâbit-ı mahsûsalarını unutturup, onları uhuvvet ve müsâvât-ı tâmme dairesinde birleştirerek, insanî bir devlet kurmak nazariyesi de kendine mahsûs şerâite mâliktir. Bizim vuzûh ve kabiliyet-i tatbikiye gördüğümüz meslek-i siyasî, (millî siyasettir). Dünyanın bugünkü 'umumî şerâit ve asırların dimağlarda ve karakterlerde temerküz ettirdiği hakikatler karşısında hayalperest olmak kadar büyük hata olamaz. Tarihin ifadesi budur 'ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir. OKUMA PARÇASI II Başını Vermeyen Şehit Yarım arıfeydi. Öbür günkü bayram için hazırlanan beyaz kurbanlar, küçük Grişgal palankasının etrafında otluyorlardı. Karşıda... Yarım mil ötede Toygun Paşa'nın son kuşatmasından çılgın kışın hiddeti sayesinde kurtulan Zigetvar Kalesi, sönmüş bir yanardağ gibi, simsiyah duruyordu. Hava bozuktu. Ufku, küflü demir renginde, ağır bulut yığınları eziyor, sürü sürü

geçen kargalar tam hisarın üstünden uçarken sanki gizli bir kara haber götürüyorlarmış gibi, acı acı bağırıyorlardı. Palanka kapısının sağındaki beden siperinde sahipsiz bir gölge kadar sakin duran Kuru Kadı yavaşça kımıldadı; ikindiden beri rutubetli rüzgârın altında düşünüyor, uzakta, belirsiz sisler içinde süzülen kurşuni kulelere bakıyordu. Bunların hepsi Türklerin elindeydi. Yalnız şu Zigetvar yıkılmaz bir ölüm seddi halinde “Kızılelma” yolunu kapatıyordu. Sanki bu uğursuz kargalar hep onun mazgallarından taşıyor, anlaşılmasız bir lisanın çirkin küfürlerine benzeyen sesleriyle her tarafı gürültüye boğuyorlardı. Kuru Kadı içini çekti. Sonra “Ah...” dedi. İncecik, sinirli boynunun üstünde bir taş topuz gibi duran çıkık alını iri kafasını salladı. Yeşil sarığını arkaya itti. Islak gözlerini ovuşturdu. Şimdiye kadar, asker olmadığı halde, her muharebeye girmişti. Birkaç bin yeniçeriyle dört beş topu olsa... bir gece içinde şu kaleyi alıvermek işten bile değildi. Şimdi vakıa müstakildi. Ne isterse yapabiliirdi. Palankanın kumandanı Ahmet Bey öteki boy beyleriyle beraber Toygun Paşa ordusuna katılıp Kapuşvar fethine gitmiş... Kapuşvar'dan sonra Zigetvar'ı saran ordu kışın aman vermez zoruyla, zaptı yarı bırakarak Budin'e dönünce, o da askerleriyle tekrar palankasına gelmemiş, Toygun Paşa'nın yanında kalmıştı. Bugün Grişgal'den altı mil uzaktaydı. Palankaya yalnız Kuru Kadı karışıyordu; esmer, zayıf yüzünü buruşturdu: “Palanka... amma topu tüfeği kaç kişi?” dedi. Bütün genç savaşçıları Ahmet Bey beraberinde götürmüştü. Hisardakiler zayıflardan, bekçilerden, hastalardan, ihtiyar sipahilerden ibaretti. OKUMA PARÇASI III Otuz Beş Yaş Şiiri Yaş otuz beş! yolun yarısı eder. Dante gibi ortasındayız ömrün. Delikanlı çağımızdaki cevher, Yalvarmak, yakarmak nafîle bugün, Gözünün yaşına bakmadan gider. Şakaklarıma kar mı yağdı ne var? Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz? Ya gözler altındaki mor halkalar? Neden böyle düşman görünürsünüz, Yıllar yılı dost bildiğim aynalar? Zamanla nasıl değişiyor insan! Hangi resmime baksam ben değilim. OKUMA PARÇASI IV Dönülmez Akşamın Ufku Dönülmez akşamın ufkundayız, vakit çok geç; Bu son fasıldır ey ömrüm, nasıl geçersen geç Cihana bir daha gelmek hayal edilse bile Avunmak istemeyiz böyle bir teselli ile Geniş kanatları boşlukta simsiyah açılan Ve arkasında güneş doğmayan büyük kapıdan Geçince başlayacak bitmeyen sükûnlu gece Guruba karşı bu son bahçelerde keyfince Ya aşk içinde harab ol ya şevk içinde gönül Ya lale açmalıdır göğsümüzde yahut gül OKUMA PARÇASI V Milliyet His ve Fikirlerinin İnkişâfiyla Hükümdarlığın Münasebeti Refet Paşa'nın muhtelif nutuklarından anladığımızı nazaran müşarünileyh minelkadim milliyet his ve fikirlerinin inkişâfına hükümdarlığın mani olmuş olduğu kanaatindedir. Hatta bu babda misal olarak Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'le olan ihtilâfât ve muharebâtını zikrediyor ve “her iki taraf da Türk olduğu halde sırf birbirine rakip iki hanedan yüzünden yekdiğeriyle birleşmedikten başka birbirine hasm-ı cân oldular ve kurşun attılar” diyor. Malumdur ki müverrihliğin en büyük şartı bîtaraf olmak kendi zamanını, kendi milliyetini ve bunlardan mülhem his ve fikirleri muvakkaten bir tarafa bırakacak kadar bîtaraf olmaktır. İnsan ancak böyle bir bî-taraflıkla vakayi-i maziyei tetkik ederse hakikati görebilir, aksi halde ise azim hatalara düşebilir. Çünkü hadisât-ı tarihiyenin lisanı yoktur. Kuvve-i mukavemeti mefkuddur. İnsan onları istediği tarafa sevk edebilir, istediği şeyin ispatında kullanabilir. Hatta bunları aynı kaziyenin hem lehine hem aleyhine bile kullanmaya imkân vardır. Onun için bu babda pek ziyade dikkatli hareket etmek ve beyn-el avam denildiği veçhile kılı kırk yarararak tedkikât da bulunmak lazımdır. Olabilir ki Yavuz Sultan Selim'in İran seferlerinde iki hanedan arasındaki rekabet mühim bir rol oynamıştır. Fakat zannederiz ki bu seferlerin esbâbını yalnız orada görmek pek doğru değildir. İşin içinde (Sünnilik), (Şiilik) meselelerinin de birer mühim ve müessir âmil olmuş olması ihtimali kuvvetle vardır. Kezâlik Refet Paşa'nın pek kat'i olarak iki tarafa isnâd ettiği Türklük hususu da oldukça muhtelif-i fih bir meseledir. Bu (Türklük) sıfatının o vakit ki İran'ın bütün ahali için ne dereceye kadar doğru olabileceği pek çok tedkikâtı icab ettirecek bir noktadır. Mamafih Refet Paşa'nın bu babda bütün dedikleri doğru olmak lazım gelse dahi biz Yavuz Sultan Selim'i, milliyet mefkûresini o vakit görmedi tutamadı diye muahezeye kendimizde bir hak göremeyiz. Çünkü milliyet fikirleri şurada pek yakında Fransa İhtilâl-i Kebîrinden sonra husul bulmuş şeylerdir. Sultan Selim'in asrında bu fikirler dünyanın hiçbir tarafında yoktu ki Sultan Selim onu rehber-i hareket ittihaz etmediği için şâyân-ı muaheze görülebilirdi.